

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ. ش.

TM

TM

TM

TM

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې بې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره بې قانوني چلن کېږي.

TM

TM

TM

TM

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې

او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي

کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ. ش

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کمیټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله "امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی
- د سر مؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.

د څېړنې او تدقیق کمیټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- د سر مؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارټمنټ غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارټمنټ اديتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دیني، فرهنگي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمیټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازی د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د څېړنو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، د کمیټې رئیس
  - محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال.
  - د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف رئیس.
- کمزور او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچي يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامېريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر	وايو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پېغام

گرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځيدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لونیو او زمانو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دروند مسؤليت لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو موسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هـ- و
	۱- ټولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۲-۱
۳	دویم لوست: انسان د یو ټولنیز موجود په توګه	۴-۳
۴	دریم لوست: د انساني ټولني په پر مخګ کې د ټولنیزو اړیکو ارزښت	۶-۵
	۲- ټولنیز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۸-۷
۶	پنځم لوست: عامه روغتیا	۱۰-۹
۷	شپږم لوست: پولیس	۱۲-۱۱
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۵-۱۳
۹	اتم لوست: مخابرات	۱۷-۱۶
۱۰	نهم لوست: ډله ییزې رسنۍ	۱۹-۱۸
۱۱	لسم لوست: ښاروالۍ	۲۱-۲۰
۱۲	یوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ټرانسپورټ) او لارې.	۲۴-۲۲
	۳- اقتصادي فعالیتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۷-۲۵
۱۴	دیارلسم لوست: غلې	۳۰-۲۸
۱۵	څوارلسم لوست: میوې	۳۳-۳۱
۱۶	پنځلسم لوست: سابه	۳۵-۳۴
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳۷-۳۶
۱۸	اوولسم لوست: مېرې او پسونه	۴۰-۳۸
۱۹	اتلسم لوست: غواګانې او غوایان	۴۲-۴۱
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۴-۴۳
۲۱	شلم لوست: اوبې او اوبښان	۴۶-۴۵
۲۲	یوویښتم لوست: لاسي صنایع	۴۸-۴۷
۲۳	دوه ویښتم لوست: غالی اوبدل	۵۰-۴۹
۲۴	درویشتم لوست: چمپاري	۵۳-۵۱
۲۵	څلرویشتم لوست: خامک گنډل	۵۴-۵۳
۲۶	پنځه ویښتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې	۵۶-۵۵
۲۷	شپرویشتم لوست: زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابریکې	۵۹-۵۷
۲۸	اووه ویښتم لوست: د سیمنټ جوړولو فابریکې	۶۱-۶۰
۲۹	اته ویښتم لوست: فلزي صنایع	۶۳-۶۲
۳۰	نه ویښتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکانې او حجاري (تېرې ټول)	۶۵-۶۴
۳۱	دیرشم لوست: په افغانستان کې سوداګري	۶۷-۶۶

۶۹-۶۸-----	يو ديرشم لوست: کورنۍ سوداگري	۳۲
۷۱-۷۰-----	دوه ديرشم لوست: بهرنۍ سوداگري	۳۳
۷۴-۷۲-----	درې ديرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات	۳۴
۴ - د استوگنې چاپريال او طبيعي منابع (سرچينې)		
۷۶-۷۵-----	څلورديرشم لوست: د افغانستان اقليم	۳۵
۷۸-۷۷-----	پنځه ديرشم لوست: د افغانستان کانونه	۳۶
۸۰-۷۹-----	شپږديرشم لوست: د افغانستان ځنگلونه	۳۷
۵ - سوله او بشري حقونه		
۸۲-۸۱-----	اوه ديرشم لوست: سوله او ژوند	۳۸
۸۴-۸۳-----	اته ديرشم لوست: سوله څه ډول ټينګولاي شو	۳۹
۸۶-۸۵-----	نهه ديرشم لوست: بشري حقونه	۴۰
۸۷-----	څلوېښتم لوست: يو انسان کوم حقونه لري	۴۱

لومړۍ لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

په چاپسي تلل، متابعت كول	پيروي
د يو هېواد خلك چې له يو هويت څخه وي او د يوه دولت تابع وي	ملت
يوشمير خلك چې گډ ژوند كوي.	ټولنه
هغه كار چې په ټولو پورې اړه ولري.	ټولنيز

موخې :

- زده كوونكي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده كوونكي دې د ټولنيزو چارو په ارزښت وپوهيږي.

- ټولنه څه ډول منځته راځي؟

په هر ځای کې چې یو شمېر خلک یو د بل تر څنګ ژوند کوي، د یو او بل په مرسته یوه موخه ترسره کوي، دې ډول یو ځای کیدو او ګډ ژوند ته ټولنه ویل کېږي. انسان له خپل پیدایښت څخه را په دېخوا په ټولنیزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په یو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پیل کېږي. ښوونځي د یوې کورنۍ په پرتله یوڅه لویه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارینه، کوچنيان، زلمیان او مشران چې په یو کلي او یا ښار کې اوسېږي، یوه کلیوالي او یا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په یو هېواد کې اوسېږي له یو بیرغ، حکومت او قانون څخه پیروي کوي، یوه لویه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه یادېږي.

په ټولګي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګيوالو ته واوروي.

ټولنه:

ټولنيز:

بیلګه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه ولیکئ.
- آیا په جومات کې د مسلمانانو راغونډیدو ته ټولنه ویلی شو؟ ( )
- آیا د یو هېواد اوسیدونکو ته چې له یو قانون څخه پیروي کوي، ملت ویلی شو؟ ( )
- کورنۍ یوه کوچنۍ ټولنه ده. ( )
- ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ویل کېږي. ( )
- مور باید د خپل کلي په ټولنیزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. ( )
- د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل یو ټولنیز کار دی. ( )

دويم لوست

انسان د يوه ټولنيز موجود په توگه

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله بيز کار	حشر
څرنګوالي، هغه کلمه ده چې د يو شي او يا يو چا څرنګوالي بيانوي	صفت
عقیده	باور
دانايان، عالمان.	پوهان

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.
 زده کوونکي دې له ټولنيزو اړیکو سره مينه پيدا کړي.

- آیا انسان يو ټولنيز موجود دی؟

- آیا انسان دوست ته اړتيا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره يو ځای وئ. يو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بيا به پخلا کيدئ، لانجه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډيوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پيدا کړي دي. يوازې تاسې نه ياست چې دغسې انډيوالان لری، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنيز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو.

د وگړو تر منځ يوله بل سره د اړیکو د ټينګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان يو ټولنيز موجود دی.

په ټولګي کې
ډله ييزه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګيوالو ته بيان کړي.
ښه دوست:
بد دوست:

بېلګه ييزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لری؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هيله لری؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندي فعاليت:

د حشر په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ .

دریم لوست

د انساني ټولني په پرمختگ كې

د ټولنيزو اړيكو ارزښت

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

نصيب	برخه
اړوند	مربوطه
مسئوليت	د يو كار يا دندې په غاړه اخيستل

موخې:

زده كوونكي دې په ټولنيزو اړيكو باندې څه نا څه وپوهيږي.

زده كوونكي دې له ټولنيزو اړيكو سره مينه پيدا كړي.

– آيا كولاى شو چې په يوازې توگه خپلې ټولې اړتياوې پوره كړو؟

هېڅوك نه شي كولاى چې په يوازې توگه خپلې ټولې اړتياوې او نيمگړتياوې پوره او تر سره كړي. له دې امله ټول انسانان گډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلگې په توگه تركان نه شي كولاى چې له ډوډۍ پخوونكي، سبو خرڅوونكي، پښ، حليي جوړوونكي، ټوكر پلورونكي، چميار، گنډونكي او داسې نورو سره اړيكې ونه لري. ځكه هغه نه يوازې دغو شيانو ته چې

دوی یې لري، اړتیا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې مور هر یو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړې یو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحیې، ښار او هېواد د ټولنې غړې هم یو. مور هر یو په دې ټولنو کې دندې او مسؤولیتونه لرو چې باید هغه په ښه توګه سرته ورسوو، ترڅو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

په ټولګې کې ډله ییز کار او فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګې کې ووايي .

په ټولنه کې زموږ مسؤولیت څه شی دی؟
 په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لری؟
- ستاسې مور او پلار څه دنده لري؟
- آیا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړي؟
- ګڼوونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره باید اړیکي ولري؟
- د خپلو ګاونډیانو په هکله کوم مسؤولیت لرو؟

له ټولګې څخه بهر فعالیت :
 د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډي د حقونو په هکله یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګې کې ولولئ.

موخې:

- زده کوونکی دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاریخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپيرونو وپوهيږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونو د منځه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کیده؟
- د رسمي ښوونځيو په جوړیدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شی

دودیز	عنعنوي
وران ، نړیدلي	ویجاړ
شکل ، څیره	بڼه
غښتلي ، تکره ، قوي	پیاوړي
پادشاهي او مشري ، واکداري	واکمنی
نوي ، تازه ، نني ، اوسني	عصري
گوښه او څنډه	گوټ ، گوټ
ښوونه او روزنه یا د ښوونې او روزنې په برخه کې مسلکي پوهه	پیداگوژی انستیتوت

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي یا دودیز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کیدې او په دې توگه به یو شمېر کوچنیانو لیکل او لوستل زده کول.

د امیر شیر علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پیدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانیستل شول، چې یو یې ملکي او بل یې نظامي و.

له هغې وروسته د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبیبي) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بیا د اعلیحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زیات پرمختگ وکړ. د هېواد په ټولو ولایتونو کې د ښوونځيو په پرانیستلو سربیره یې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانگړی ښځینه ښوونځی) پرانیست. وروسته د حبیب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وټرل شول. خو د اعلیحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بیرته پرانیستل شول. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي لیسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په گوټ گوټ کې جوړ او رواج شول. د وخت په تېریدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سیستم تر بل هرڅه زیات ویجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدینو د واکمنۍ په منځته راتلو سره یو شمېر غیر فعال ښوونځي بیرته فعال شول. په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په بریالیتوب سره د پوهنې سیستم بیرته را ژوندی او د پیاوړتیا په لور روان شو او له نړیوالو معیارونو سره سم نوی تعلیمي نصاب منځته راغی. په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پیداگوژی-انستیتوتونه، مسلکي ښوونځي او دیني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ میلیونو) هغو کوچنیانو

ته په کې د زده کړې زمينه برابره شوه، چې عمر يې په ښوونځيو کې د شموليت لپاره برابر وو. په لومړنيو ښوونځيو کې په مختلط (گډ) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غير مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

په ټولگي کې د ننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع گانو په هکله دوه دقيقې خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولگي کې بيان کړي.

- دوديزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بيلگه ييزې پوښتنې:

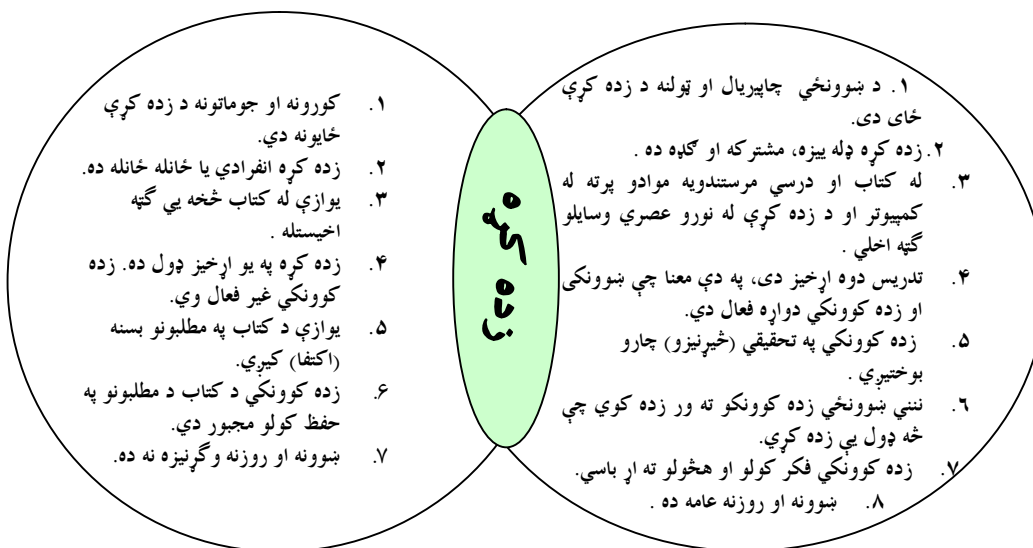
- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاريخچه بيان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولگي څخه د باندې فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته ووايست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنگه د دايرو دننه جملې يوه له بلې سره پرتله او بيا يې يو تر بله سره ونښلوي .

عصري ښوونه او روزنه   سره ورته والی   دود يزه ښوونه او روزنه

پنځم لوست

عامه روغتيا

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

مفهوم	معنا
تشكيل	يوه شي ته شكل ورکول، جوړښت
وقايه	د يوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نيول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خخېلې	نا پاکي، جارو شوی نا پاکي
چاپيريال	محيط
غونډول	ټولول، يوځای کول
بېلگه	مثال، نمونه

موخې:

- زده کوونکي دې د روغتيا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغيو څخه د مخنيوي په خاطر پاکوالی په پام کې ونيسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتيا او سلامتيا د ساتلو سره مينه پيدا کړي.

- د ناروغيو د مخنيوي په خاطر بايد څه وکړو؟
- کومو شيانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتيا او سلامتيا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکيلاتو کې د روغتيا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤليت په غاړه لري. د روغتيا د وزارت دندې په دوو برخو ويشل کېږي:

د وقايې او يا د ناروغيو د مخنيوي برخه او د ناروغيو د درملنې برخه. د روغتيا وزارت د کوچنيانو د ناروغيو لکه پوليو (گوزن)، کوی (چيچک)، شری، تيتانوس او داسې نورو پر ضد واکسين ورکوي چې د وژونکو او خطرناکو ناروغيو په وړاندې وقايه شي.

وقايه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده. د روغتيا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپيريال او استوگنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلو ته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککر چاپيريال کې مچان، غوماشي او میکروبونه وده کوي او د ډول، ډول ناروغيو د لېږدېدلو سبب گرځي. په دې خاطر موږ ټول بايد خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوگنځي پاک وساتو او خخېلې سره راغونډې او پخپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په ډول، ډول ناروغيو اخته نه شو. د روغتيا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولايتونو، ښارونو او ولسواليو کې روغتونونه او کلينیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځايونو په ناروغيو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

پاک چاپيريال

ناولي چاپيريال

په ټولګي کې
دنده فعالیت

زده کوونکي دې په خو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعگانو باندې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:
دخپل ځان د روغتیا او سلامتیا په هکله باید څه وکړو؟
د ناروغیو د مخنیوي لپاره څه کار کولای شو؟
داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتیا لپاره څه ګټه لري؟

بیلګه ییزې (نمونه یي) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغیو په وړاندې ځانونه وقایه کړو؟
۲. واکسین د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسینوي؟
۳. دخپل کور، کلي، کوشې او ښار په پاک ساتلو کې موږ او تاسې یعنې د هېواد ټول اوسیدونکي څه مسؤولیت لرو؟

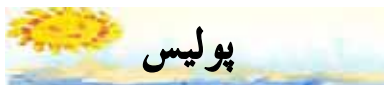
له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د خپلو مشرانو په مرسته د شري او کوي په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته وواياست.

(۱) کوی (چیچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې یې سپری یو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې یې دانې راخیږي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې یې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کیږي. له نیکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسین پیدا شوی دی، چې که چېرې کوچنیانو ته ولگول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کیږي.

(۲) شری: دا هغه ناروغي ده چې د سپري په پوټکي باندې سور رنگه وړې دانې راخیږي. دغه ناروغي هم سپری په ژوندانه کې یو وار نیسي. واکسین یې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

شپږم لوست

موخې:

- زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
- زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
- زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

- د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟

- د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شی ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبيق	د یو شی په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې له ټولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بلې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یې. له لومړنیو څیړنو وروسته یې څارنوالی او محکمې ته استوي. همدارنگه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینګ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلګې په توګه دلته راوړوو.

۱- د دولتي دوايرو ساتل

۲- د عامه موسساتو ساتل

۳- د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل

۴- د لارو د امنیت ساتل

۵- د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

همدارنگه د ترافیکو پولیس په وټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کیدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له وټونو څخه د تېریدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په گران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د وټونو او لارو په بڼي لاس تگ راتگ کوي. په زیاتره څلور لارو کې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لارو کې ترافیکي څراغونه درول شوي دي. د سره څراغ په لگیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لگیدو سره موټر د حرکت لپاره تیار نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي. د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

د ټولگي دنده
فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعگانو په هکله له خپلو ملگرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعگانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

لومړۍ ډله: پولیس څه دنده لري؟

دویمه ډله: پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.

دریمه ډله: د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟
- ۲- له څلور لارو څخه څه وخت او څنگه تېر شو؟
- ۳- د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟
- ۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟
- ۵- پولیس یعنې څه؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت:
که چېرې تاسې پولیس شوی څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولگي کې یې ووايست.

اووم لوست

اوبه او برېښنا

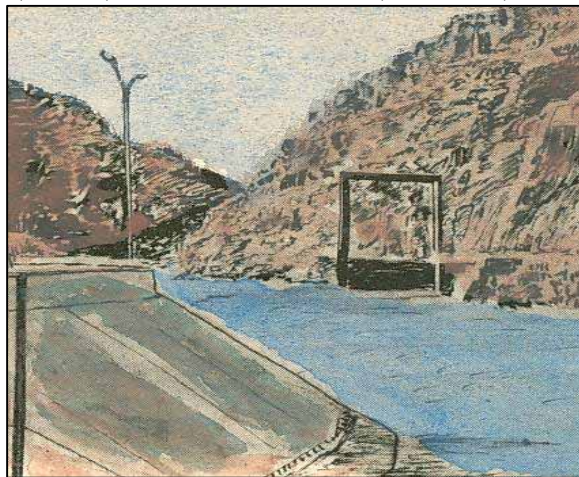
موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او گټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کور کې برېښنا لری؟ که لری یې له هغې څخه څه ډول گټه اخلی؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

ژغورل	ساتل
انرژي	ځواک، قوت، طاقت
توگه	ډول
پکيو	پکې
کپل	د برېښنا مزى

د برېښنا د بند عکس

اوبه د ژوندانه لپاره یوه مهمه او حیاتي ماده ده او د یوې سیمې د زرغونیدو او ښکلا سبب گرځي. له نیکه مرغه زموږ گران هېواد یو غرنی هېواد دی چې سیندونه ور څخه سر چینه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنیو سیمو څخه هوارو ځمکو ته را بهیږي یوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول گټې اخیستې دي. د بېلگې په توگه خلک سر بېره پر کرنې د ژرندې، پایکو او آبي پکیو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنگه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د تولیدونکو توربینونو په لگېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشینونو د فعالولو او داسې نورو چارو کې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سیندونو له پاسه یو زیات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د یادولو وړ یې د نغلو، کجکي، سروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې تولیدیږي د هوايي لینونو او کپلونو په واسطه ښارونو او فابریکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې گټې اخیستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

- کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.
  - راډيو او تلویزیون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.
  - کمپیوتر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعالیتوي.
  - یو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواږه پخوي.
  - برېښنايي پکي، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نور شيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.
- پر حرارتي او آبي برېښنا سره بیره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.
- امریکايي ستر پوه (اډیسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشریت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنیوی:

- د برېښنا لین دوه مزي لري. یوې مثبت او بل یې منفي دی. که چېرې د برېښنا لینونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي یو له بله سره نښلي، شارتي (ټکر) رامنځته کېږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگیدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله باید کونښن وشي چې د برېښنا لینونه زاړه او لوڅ نه وي.
- که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا یې نیسي او وژني یې. باید هغه چاته چې برېښنا نیولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې باید کونښن وشي چې د برېښنا بهیر بند شي.
- په لمدو او نمجنو ځایونو کې د برېښنا زاړه لینونه شارتي کوي او د ځاني تلفاتو او زیانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسایلو او سامانونو څخه باید کار وانه خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

د ټولګې دننه
فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل گروپ نظر ووايي.
- لومړۍ ډله: د اوبو له قوي څخه څه گټه تر لاسه کولی شو؟
- دويمه ډله: له برېښنا څخه څه گټه اخيستل کېږي؟
- درېمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟
- څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا توليد په څه ډول دی؟

بيلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- له اوبو څخه څه گټه اخيستی شو؟
- ۲- خلک څه ډول له سيندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟
- ۳- برېښنا څه گټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.
- ۴- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګې څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې خايه لگښت د مخنيوي په اړه يو مطلب وليکئ.

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسایلو څخه گټه واخیستلای شي

- څرنگه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونیسو؟
- د تېلفون او موبایل تېلفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شی.

مخابرات	خبر اخیستل او خپرول
ایمیل	هغه لیکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لیږل کېږي، برېښنالیک
تماس	تراو، ارتباط
موبایل	گرځنده
انټرنیټ	د نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپیوټرونه سره نښلوي
کمپیوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشین دی چې د بشر بې شمېره اړتیاوو ته ځواب وايي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړیکو نیولو وسیله ده. پخوا چې تېلفون، مخابراتي، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقلیه (لېږدوونکي) وسایط موجود نه وو، خلک به له یو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د لیک، خبر او یا احوال او کوم جنس وړلو به زیات وخت نیوه. له نیکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسایلو لکه: تېلفون، تیلگراف، فکس، موبایل او برېښنالیک په واسطه په ډېر لږ وخت یعنې په څو ثانیو کې حال احوال رسېږي او همدارنگه د نقلیه وسایطو لکه د موټرو، اورگاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتیاوي گړندی شوي دي.

مخابرات په واقعیت کې د یوې ټولني د اعصابو حیثیت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پېښو څخه خبر شو. زموږ په هېواد کې له ډېرو پخوا وختونو راهیسې له تېلفون څخه گټه اخیستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسایلو لکه: فکس، کمپیوټر او انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لېږلو کې ډېرې آسانتياوې رامنځته کړې دي. کمپيوټر يو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتياوې پوره کړي. کمپيوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخيستل کېږي.

انټرنټ په حقيقت کې د يوې نړيوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپيوټرونه او شبکې يوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او ليکلي معلومات په لږ لگښت سره له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستيو کې زموږ په هېواد کې د موبايل ټېليفونونو، فکس، کمپيوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخيستل کېږي.

په ټولگي کې
د ننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په هکله خبرې وکړي او بيا د هغوی استازي د خپل اړوند گروپ (ډلې) نظر خپلو ټولگيوالوته وړاندې کړي.

خلکو به په پنخوا زمانو کې څه ډول خپل خبرونه او احوال له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟
د نن ورځې او د تير وختونو د ليکونو او شيانو د وړلو او راوړلو چارې يوه له بلې سره پرتله کړئ.

نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټېليفونونه موجود دي؟

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- د نوو لويو لارو موجوديت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
- ۲- د مخابراتي وسايلو د ډولونو نومونه واخلي او ووايي چې خلک نن له کومو مخابراتي وسايلو څخه کار اخلي.
- ۳- له انټرنټ څخه څه کار اخيستل کېږي؟
- ۴- کمپيوټر د څه لپاره کارول کېږي؟

له ټولگي څخه د باندې فعاليت:
نوو او مدرنو مخابراتي وسايلو څه ډول آسانتياوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله يو مطلب برابر او سبا ته يې په ټولگي کې ووايست.

نهم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ييزو خپرونو څخه ښه گټه واخيستی شي

هغه ډله ييزې خپرونې (رسنۍ) چې پيژنئ، نومونه يې واخلي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

د یو نوي شي جوړول چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی	اختراع
نژدې، تقریباً، لږ تر لږه	کابو
خپرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ	اطلاعات

ډله ييزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زيات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه: کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډيو، تلويزيون، کمپيوتر، انټرنټ او داسې نور.

راډيو د تلگراف له پرمختگ څخه وروسته منځته راغله. راډيو د لومړي ځل لپاره يو ايټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمريز کال کې اختراع کړه. له راډيو څخه زموږ په هېواد کې د امير امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخيستل شو. وروسته بيا د اعليحضرت محمداظهر خان د واکمنۍ په وخت کې د راډيويي خپرونو لومړنۍ دستگاه په هېواد کې په فعاليت پيل وکړ. خلک د راډيو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړيوالو پېښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اويا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلويزيون اساسي او عمومي ننداره د انگلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه. زموږ په هېواد کې د تلويزيون لومړنۍ آزمايښتي خپرونې د ۱۳۵۶ هـ ش کال د کب د مياشتې په (۲۵) نېټه پيل شوې او په رسمي توگه په کال ۱۳۵۷ هـ ش د تلويزيون نشرات پيل شول. په تلويزيون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفريحي، ښوونيزو او داسې نورو

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوبښن وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې گټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتور مخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه گټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انټرنټ له نن څخه تقریباً پنځه دېرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د نښلولو په نتیجه کې منځته راغی. ای میل (برېښنالیک) د معلوماتو او احوال د لېږد رالېږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومات او نور پروگرامونه په ډېر کم لگښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پر مختللو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زیاته گټه اخلي. زموږ په گران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او گټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولگي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولگي استازي دې موضوع د ټولگيالو په وړاندې بیان کړي.

له راډیو څخه څه گټه اخیستی شو؟

له تلویزیون څخه څه گټه تر لاسه کولای شو؟

له انټرنټ څخه څه گټه اخیستی شو؟

ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلي!
- ۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟
- ۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروگرام زیات ښوونیز اړخ لري؟
- ۴- انټرنټ پېژنئ؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلي. د هغو د گټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولگي ته یې واوروئ.

لسم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د بناروالي او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د بنار پاکۍ او صفایۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل بنار له سمسورتیا سره مینه پیدا کړي.

- بناروالي څه دنده لري؟

- موږ د خپل بنار د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤلیت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

سمسورتیا	بنازي او سربزي
واپ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	لیکه، خط، سطر

په ټولو لویو او وړو بنارونو کې د بناروالۍ په نامه یوه اداره وي. بناروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ یې دا دي:

- د بنار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکیتونو د فعالیت څارل
- په بنار کې د نیالګیو کېنول او سمسورتیا
- د بنار د کوڅو او سرکونو پاکول

- د کورجوړولو په پروژو کې بناریانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له بناریانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفایۍ د محصول اخیستل

په کوچنیو بنارونو کې په بنار پورې اړوندې چارې ټولې د بناروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لویو بنارونو کې د سیمې د پراختیا له امله بنارونه په ناحیو باندي وېشل شوي دي. په هره ناحیه کې د بناروالۍ استازي د هغې ناحیې په سر کې ځای لري او خپلې اړوندې چارې د بناروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

موږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلې یا چټلې په هغه ټاکلو ځایونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د بناروالیو له خوا جوړ یا ځای پرځای شوي دي، تر څو د بناروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د ګرځیدو په

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پنبو لاندې نه کړو. د گلانو او ونو بښاخونه مات نه کړو او د خپل بښار په بښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو بښارونو کې بښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له بښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د بښارونو خلک یې هم د خپلو بښارونو له پاکۍ او بښکلا سره ډېره مینه لري، د گوگړو یو خلی هم څوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیگرت په اندازه هم وي، په کثافت دانی کې اچوي.

په ټولګي کې دننه کار او فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بيا دې د هرې ډلې استازي خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بيان کړي.
بښاروالي څه دندې لري؟
په لویو او کوچنیو بښارونو کې د بښاروالۍ دندې یو له بله څه توپيرونه لري؟
موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤلیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- د بښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟
- ۲- په لویو بښارونو کې د بښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟
- ۳- بښاري کثافت دانی د کوم مقصد لپاره دي؟
- ۴- تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :
د بښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤلیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

یوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسني زماني د لېږد، رالېږد وسایطو یا وسایلو و پېژندلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

جوخت	یو وخت، یو ځای
رېږې	کراچی
بېړۍ	کښتۍ

منځکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسني وسایطو جوړشي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تگ راتگ کاوه؟

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایطو د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راورلو لپاره له څارویو لکه: خرو، آسانو، اوبسانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانو کې د نړۍ یو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تگ راتگ او د مالونو وړل راورل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل. په ۱۲۸۲ هـ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راورل شو چې له هغه موټر څخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) گټه اخیستله. په هېواد کې د موټرونو له پیدا کېدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شمېر موټرونه

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکه: رېږې، گاډۍ، بايسکلونه، موټرسايکلونه، لارۍ، بسونه، گړندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر يوه څخه يې په خپل ځای کې کار اخيستل کېږي.

ترانسپورت يا لېږد، رالېږد په يو هېواد کې د وینو شريانونو حيثيت لري. څومره چې يو هېواد ښه سرکونه او د لېږد، رالېږد وسايل ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هم پياوړی وي او خلک به يې زياتې گټې لاس ته راوړي.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعگانو څخه د يوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولگي په وړاندې بيان کړي:

د لېږد رالېږد پخواني وسايل او لارې

د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسايل

زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهميت.

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- لومړنۍ موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟
- ۲- په پخوا وختونو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارويو څخه کار اخيسته؟
- ۳- زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پيل شو؟
- ۴- د عصري ترانسپورت د وسايلو گټورتوب څه شی دی؟
- ۵- له عراده جاتو (گاډۍ، موټرو) څخه کار اخيستې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولگي څخه دباندي کار او فعاليت :

۱- زده کونکي دې د هغو سيمو نومونه واخلې چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زياته اړتيا لري.

۲- د ۷۳ یم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لويو لارو نقشه وکارئ.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

توکي	مواد ، شیان
اوربست	ورېدل، باران
پرتله	مقایسه

موخې :

- زده کوونکې دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مینه پیدا کړي

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنگه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟
- افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{1}{5}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او گټه مخ په کمیدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانگړې توگه د گاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.
- زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:
- په ورستیو لسيزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالي
- ناوړه طبیعي عوامل لکه: زلزلې، پر له پسې وچکالی، سیلابونه، رلی، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کیمیاوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چاروته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د تریاکو کرل
- .....
- .....

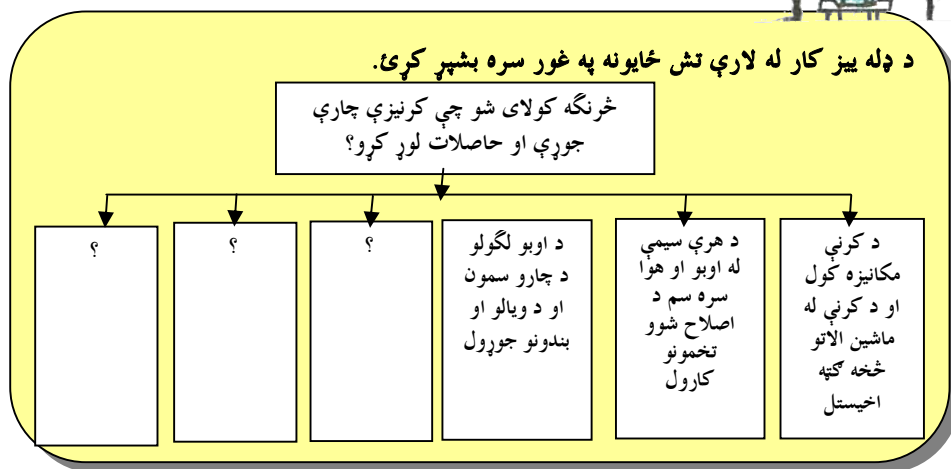
په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اوربنت اندازه کمه شوې وه د سیندونو، کاریزونو، چینو او شاگانو اوبه هم ورسره کمې شوې وي. دغو پرله پسې وچکالیو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ. کرنیز او د مالدارۍ حاصلات یې تر وروستي برید پورې راتیټ کړل.

همدارنگه د پورتنیو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ویالو په کیندلو، د شاپو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشینونو څخه په کار اخیستلو، له سیمې سره سم د اصلاح شوو تخمونو په رواجولو، د کیمیاوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پیدا

کولو، د بوټو د ناروغيو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو. تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

بېلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱- د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دی. $\frac{1}{5}$ برخه یې د کرنې وړده، وویاست

چې څومره ځمکه نه کرل کېږي؟

۲- د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳- سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:
ستاسې په ځای کې څه ډول کرڼه کېږي. د خپلو لویانو په مرسته یې نومونه ترتیب او په ټولګي کې یې وویاست.

ديارلسم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چارو کې له ونډې اخیستلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شی.

ونډه	برخه
اوبیز	آبی
تانته	د جوار تته
چاپیریال	محیط
چې	نخود

- ستاسې په سیمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
- زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
- بقول (حبوبات) یعنې څه؟ اوله هغې څخه څنگه گټه اخیستل کېږي؟

زموږ گران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول

غلې لري چې دلته یې د ځینو یادونه کوو:

● غنم: د غنمو اوږه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواږه تشکیلوي. په دوه ډوله کرل

کېږي. یوې اوبیز او بل یې للمي.

الف- اوبیز غنم: په ټولیز ډول اوبیز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. یو ډول

یې په پسرلي کې او بل ډول یې په مني کې چې سیندونو، کاریزونو او چینو ته په نږدې ځمکو

کې کرل کېږي. وابنه (بوس) یې د څارویو خوراک او په ودانیو کې کارول کېږي.

ب: للمي غنم: للمي غنم زياتره د غرونو په لمنو او لږ اوبه لرونکو دښتو کې کرل کېږي.

• جوار: جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کې راځي. جوار زموږ د هېواد په زياترو سيمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنگه د هغوی له ټانټو، پاپو او دانو څخه د څارويو په خوراک کې گټه اخيستل کېږي.

• شولې يا وريجې: وريجې له غنمو څخه وروسته د لگښت له مخې زموږ دخلکو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجې او غټې وريجې.

• وريشې: په افغانستان کې د وريشو بيلابيل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. يو يې د انسانانو د خوراک او بل يې د څارويو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبياوو، چنوو، ميوو، نسکو، باغلي يا باقلي، مشنگو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلابېلو سيمو کې کرل کېږي. د دوی له ځينو ډولونو (لوبياوو، چنوو، نسکو، ميوو، باقلي او مشنگو) څخه خلک قطع تياروي. له شاخلو څخه د څارويو په خوراکه کې گټه اخيستل کېږي.

همدارنگه د هېواد په ځينو سيمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، گني او تيل لرونکي بوټي لکه: کونځلې، شپښم، زغر او داسې نورو کرنه رواج لري.

د ټولګې د ننه
فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حېوباتو څخه د گټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د دوی نماینده هغه په ټولګې کې ووايي.

غنم:

وریجې:

جوار:

لوبیا، چني او می:

بېلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟
- ۲- د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.
- ۳- د بقول نوم واخلئ او وواياست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګې څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کېږي جوړ او سبا یې په ټولګې کې وواياست.

څوارلسم لوست

مېوې

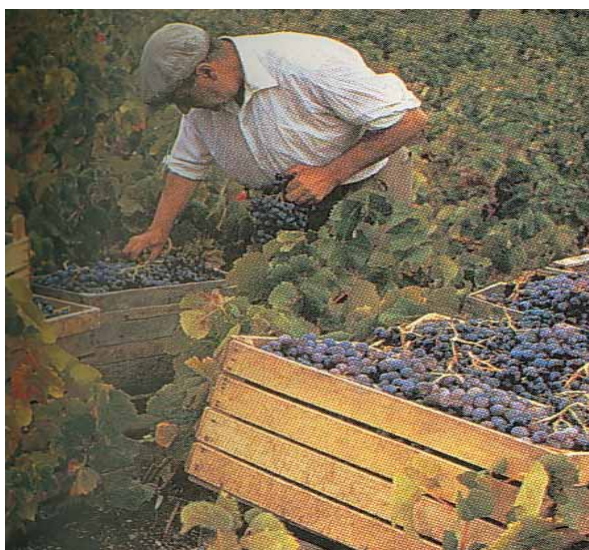
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

زیتون	نبون
کار پوهان	متخصصین
هغه گټور مواد چې په مېوو او حیواناتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتیا لري.	ویتامین
په کار کې پوهه، بلدتیا، وړتیا.	مهارت

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله گټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتیا او مهارت پیدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې گټې اخیستنې باندې وپوهیږي.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼو یا باغونو د حاصلاتو اندازه زیاتولی شو؟

د افغانستان او به او هوا د بڼوالۍ یا باغوالۍ لپاره وړ دي. زموږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چارو کې لگيا دي. د ډول ډول مېوو باغونه د هېواد په گوټ گوټ کې تر سترگو کېږي. مېوې د ویتامینونو سرچینه ده او له مهمو کرنیزو پیداوارو څخه شمېرل کېږي چې په کورنیو اړتیاوو سر بیره یوه اندازه یې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

د افغانستان ځینې مېوې د یادولو وړ دي، لکه: انگور، منې، ناک، انار، آلو، آلبالو، شفتالو، آلبخارا، گیلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اینځر، بنون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، لیمو، مالټې، سنترې، کینو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې ساری نه لري په هر کال کې یوه زیاته برخه څه تازه او څه وچه بهرنیو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زیاتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو کسانو نظریې دې په پام کې ونیول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشیندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بیخونه په یوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحیه پیاوړې شي.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

د هرې ډلې استازی دې د خپلې ډلې نظریه: (څه ډول کولای شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کړو) ته ورسوو له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

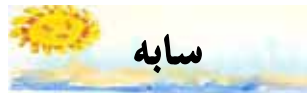
- ۱- کوم ډول مېوه تر نورو د منځه پخېږي؟
- ۲- زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟
- ۳- کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟
- ۴- مېوې د څه شي سر چينه بلل شوې ده؟
- ۵- د ونو پيوندول څه گټه لري؟
- ۶- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو خلکو له نظريو او لارښوونو څخه کار اخيستل د
بنوالۍ په چارو کې څه گټه لري؟
- ۷- فکر وکړئ او ځواب وواياست:
سوله د بنوالۍ لپاره څه گټه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سيمه کې شته
او سهار يې په ټولگي کې وواياست.

پنځلسم لوست

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	گڼټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېورو او درملو کې موجود دي.
ټيپير	شلغم
پښی	رواش
شپېشتي	رشقه

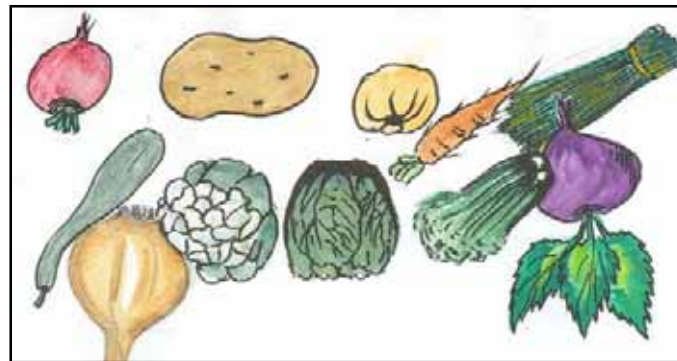
موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د گټې اخیستنې مهارت او وړتیا پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حیاتي گټو سره مینه پیدا کړي.

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟

- د سبو حیاتي او اقتصادي اهمیت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچينه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځينې يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، گازرې، ټيپير، مولې، پياز، هوربه، کدو، بادرنګ، توری، کرم، گلبي، بېنډی، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځينې طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنی هوربه، پښي، زنکی، ترخه، هېنجه، بارتنگ، سپغول، خاکشیر، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزگرانو له خوا کرل کېږي.

د یادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي او په عمومي توګه څارویو ته تازه او هم وچې (د بېدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخه نایتروجن اخلي او څاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مخکۀ راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقویه او پیاوړې کوي.

مور باید هره ورخ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. خکه چي سابه د ویتامینونو سرچینه ده او زموږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر گټور دي.

په ټولگي کې
د ننه فعالیت

زده کوونکي دې د بسوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل گروپ (ډلې) نظر په ټولگي کې ووايي.
د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت
د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- سابه د څه شي سرچینه ده؟
- ۲- د سبو د ډولونو نومونه واخلي؟
- ۳- کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟
- ۴- کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟
- ۵- طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولگي څخه د باندني فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کېږي، ترتیب او سباته یې په ټولگي کې ووايست.

شپارسم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

موز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	څاروي، ساکنين

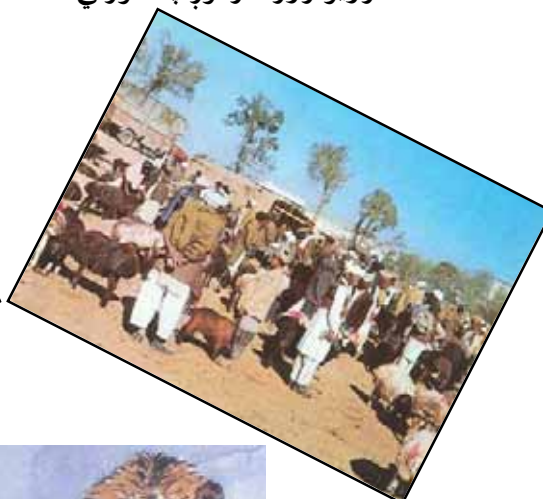
موخې:

- زده کوونکي دې د څارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي څاروي له ډارونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بيل کړای شي
- زده کوونکي دې څاروي و نه څوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي څاروي شته؟

- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول ډارونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟

- د څارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او څاروي لري. اهلي څاروي: پسه، غوا، اوبښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

وحشي او غرني ژوي پړانگ، زمري، لېوه، گوره خر، غزگاو، هوسى، سورلنډى، گيدر، سويه، بيزو، شكون او داسې نور دي.

همدارنگه زموږ په هېواد كې كورني مرغان لكه: چرگان، هيلې، فيلمرغ، كوتره او په همدې ډول وحشي يا غرني الوتونكي لكه زرك، دنبتي مرغه، چوغكه، مړز، سيسي، كوتپه، بلبل، طاوس، زاپه، كارغه، بابنه، تپوس، توتي، باز، گربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد كې خلك له اهلي خاړويو څخه د كرنې په چارو لكه: يوې كولو، خپر كولو، د شيانو او بارونو په وړلو او راوړلو كې گټه اخلي او همدارنگه هغوى د نورو محصولاتو لكه: شيدو، كوچو، غوړيو، خيدكو (پوڅې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه يوازې د انسانانو لپاره يو اړين كار دى، بلكې د خاړويو لپاره هم گټوره ده، ځكه كه چيرې سوله نه وي، د خاړويو نسل هم مخ په كمېدو او وركيدو درومي.

په ټولگي كې
دنده فعاليت

زده كوونكي دې د ښوونكي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هكله دې يو له بله سره بحث وكړي. بيا دې د ټولگي استازي دخپلې ډلې نظر ټولگي ته وړاندې كړي.

د اهلي خاړويو اقتصادي ارزښت
د دارونكو خاړويو اقتصادي ارزښت

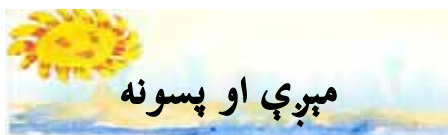
بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- ستاسې په سيمه كې څه ډول اهلي خاړوي روزل كېږي؟ نوم يې واخلي.
- ۲- ستاسې د سيمې په غرونو كې كوم ډول دارونكي خاړوي ژوند كوي؟
- ۳- د اهلي خاړويو د ډولونو نومونه واخلي؟
- ۴- د وحشي يا دارونكو خاړويو د ډولونو نومونه واخلي
- ۵- كورني او ساراني الوتونكي يو له بله سره څه توپير لري؟

له ټولگي څخه دبانډې فعاليت:

د لويانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي خاړويو او ژويو لست چې ستاسې په سيمه كې پيدا كېږي، ترتيب او ټولگي ته يې وړاندې كړي

اوولسم لوست

مېرې او پسونه

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغې	د وزو وپښتان
خیدک	د پښیر یو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلې شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي گټو سره مينه پيدا کړي.

- ستاسې په سيمه کې خو ډوله پسونه شته؟

- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنگ د څارويو په روزنه هم بوخت دي. خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توگه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سپرو سيمو ورشوگانوته ځانونه رسوي. عموماً د سيمه ييزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره گي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي (کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي. د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراكي موادو او د سوداگرۍ لپاره ډېر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالي، تفر، جاکټونه، کمپلې، لاس ماغي، جزايې، او نور ټوکړان جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادرېږي.

- د قره قل پوستکي په سوداگري کې ډېر ارزښت لري او د هېواد له ډېرو مهمو سوداگريزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه گټه اخيستل کېږي.
- د هغو له شيدو، مستو، کوچو، پېروي او خيدک څخه چې د ويتامينو، پروټينو اوداسې نورو غټه سرچينه ده، ډېره گټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لېږل کېږي.
- .....
- .....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تيره بيا د هېواد په غړيو سيمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شيدو او مستو څخه يې گټه اخيستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه بايد د حيواني کلينیکونو د موظفينو له مشورو او لارښوونو څخه گټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حيواني درمل د پسونو د روغتيا لپاره وکاروو او همدارنگه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

په ټولگي کې
دنده فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وپېشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بيادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولگي کې ووايي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراكي ارزښت

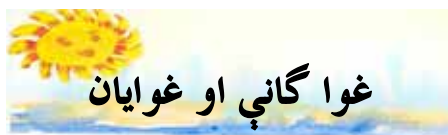

بیلگه ییزی پوښتنې:

- ۱- ډېر سم ځواب غوره کړئ.
- لبنیات چې د ویتامینونو سرچینه ده، عبارت دي له:
الف: کوچ، پنېر، پیروي.
ب: مستې، شیدې
ج: الف او ب دواړه سم دي.
د: هېڅ یو
- ۲- د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:
الف: د هغو له وړیو نه غالی، تفر او وړین توکران جوړېږي.
ب: د دوی له لبنیاتو څخه گټه اخیستل کېږي.
ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمگري) صنعت کې کار اخیستل کېږي.
د: ټول سم دي.
- ۳- کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟
- ۴- څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولگي دباندي فعاليت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراكي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولگي کې وویاست.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

مندوه	د غویي د مغزي په پای کې لوړه برخه (کوهان)
سویل	جنوب
مېښه	گاو مېښه
غوجل	د کورنیو څارویو د اوسیدو ځای

موخې:

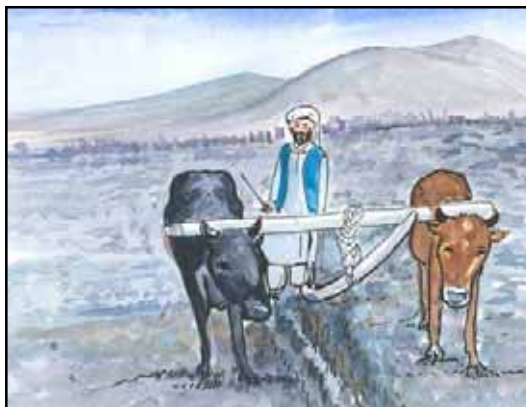
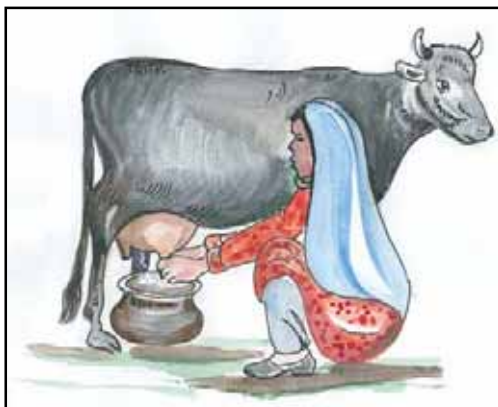
- زده کوونکي دې د غواگانو او غوايانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهیږي.
- زده کوونکي دې له غواگانو څخه د گڼې اخیستې سمې او معقولې لارې پیدا او تشخیص کړای شي.
- زده کوونکي دې د غواگانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مینه پیدا کړي.

۱- د غواگانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواگانې او غوايي د هېواد په زیاترو ځایونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کېږي. ۱- د هغو د محصولاتو، لکه: غوښو، شیدو، مستو، کوچو، پوڅي، کورتو، شپږمبو او پوستکي په مقصد.

۲- د کرنې د ځمکو د یوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوايان او غواگانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سویل ختیځو او سویل لویدیځو سیمو کې روزل کېږي. مېښې او غږ گاو د هېواد په شمال ختیځ (پامیر) کې پیدا کېږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر گوټ کې روزنه مومي او ساتل کېږي.

غوا او غویي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله باید د هغو خوراک او غوجل ته زیاته پاملرنه وشي. یعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجل یې

هره ورځ پاڅه شي. د امکان تر پولې پورې دې کونښن وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو کلنيک ته يوړل شي.

په ټولگي کې
دنده فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږېږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولگي کې بيان کړي.
د غوا او غويي ارزښت او اهميت په کورنۍ کې.
د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلگه بيزې پوښتنې:

- ۱- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.
- د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. ( )
- غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه: غوښې، شيدو، پيروي، پنيرو، مستو، کوچو او کروتو په خاطر ساتل کېږي. ( )
- غوايان د کرنې د ځمکو د يوې کولو او بارونو د وړلو راورولو په خاطر ساتل کېږي. ( )
- غزگاؤ د افغانستان په مرکزي سيمو کې ساتل کېږي. ( )
- که چېرې د غوا او غويي د اوسيدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. ( )
- د غوا او غوايانو د ناروغتيا په وخت کې بايد حيواني کلينيکونو او تجربه لرونکو کسانو ته مراجعه وشي. ( )
- ۲- مندوه لرونکې غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟
- ۳- غز گاؤ د هېواد په کومو سيمو کې روزل کېږي؟

د ټولگي د باندې فعاليت:

د غوا وو او غوايانو د اقتصادي ارزښت په هکله يو مطلب ترتيب او په ټولگي کې يې وواياست.

نولسم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تيزي
وزلوبه	بزکشي
خانگړي	خصوصيات

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو بڼه جنس وپېژني.

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟

- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او گټه ترې اخیستل کېده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ. زموږ په هېواد کې په عمومي توگه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېږي.

دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، گړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاری): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاوخوا کې پیدا کېږي او د قطغني

جنس په پرتله غټ او جگ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلی لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تگ لري. د قطغني

جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخویي لږه ده. ملا، خپټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توگه په سپرلی، وزلوبې، گاډۍ او نېزه بازی کې کار اخیستل کېږي. هغه

آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټپو (یابو) په نامه یادېږي.

آسونوته باید خواره په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځای يې باید پاک وي. همدارنگه د دوی په روزنه او د نسل د بڼه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څارويو له ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) ته همېشه پاملرنه وشي.

په ټولگي کې
دنده فعالیت

د بسوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.

- لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانگړتیاوو په هکله
- دویمه ډله دې د مزارې آسونو د جنس او ځانگړتیاوو په باره کې
- دریمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانگړتیاوو په باره کې

بېلگه یيزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری او دغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

- ۱- د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).
- ۲- د سمنگانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سرپل نني ولایتونه یې د ترکستان په نامه یادول.(ص)

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. ( )
- مزارې جنس آسونه د مزار شریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. ( )
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او گاډۍ کې کار اخیستل کېږي. ( )
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. ( )
- (نیزه بازي) ځانگې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. ( )
- فکر وکړئ او سم ځواب ووايئ.
- د آس اخور ولې جگ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه گټه اخیستنه د آسونو په ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:
د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او سباته یې په ټولگي کې ولولئ.

شلم لوست

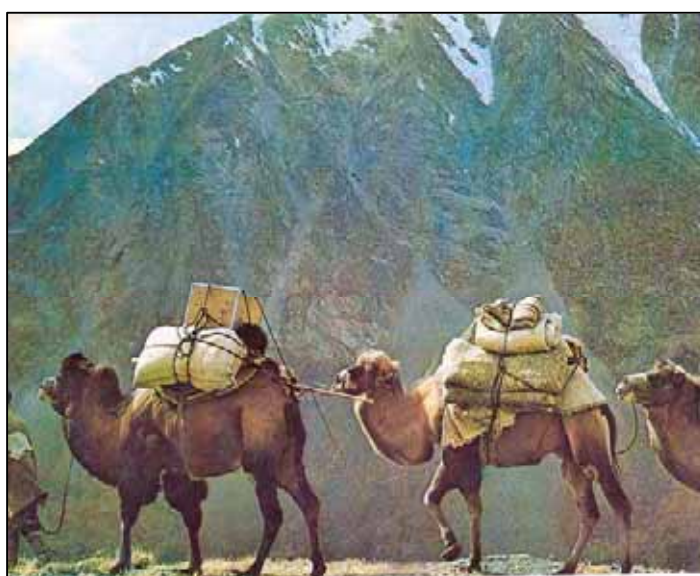
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تیز ، چټک
مقاومت	ټينگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبنانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د اوبنانو د ښه ساتلو مهارت پیدا کړي شي.

- د افغانستان په کومو سیمو کې اوبنان زیات ساتل کېږي؟
- له اوبنانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

اوبنان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کېدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوبنان موجود دي. یو یې دوه مندو او بل یې دوه مندوه لري. یو مندولرونکي اوبنان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پیاوړي دي او زیات کار ترې اخیستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوبنان د بلخي (بختي) په نامه هم یادوي او د یومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي. څرنگه چې اوبنان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زیات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته یې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چین او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د ورینمو له مشهورې لارې څخه تېریدل او له اوبنانو څخه به یې کار اخیسته. نن ورځ د عصري نقلیه وسایطو د زیاتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او یوازې کوچیان د خپلو بارونو د وړو

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم یې له وړیو، پوستکي او غوښو څخه گټه اخیستل کېږي. د اوبسانو د بڼه نسل د ډېریدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارویو د کلینیکونو د ډاکترانو د نظریو او مشورو څخه گټه واخلو.

په ټولگي کې
دنده فعالیت

د افغانستان په کومو سیمو کې د اوبسانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې یو تر بله سره مشوره وکړي. بیا دې د هرې ډلې مشر د خپل گروپ نظر نورته واوروي. نور دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلگه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

- په افغانستان کې ډوله اوبسان او شته. په خاطر ساتل کېږي.
- په افغانستان کې اوبسان د دوه مندوه لرونکي اوبن ته وايي.
- اوبن د د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوبن له څخه گټه اخیستل کېږي.
- کله چې اوبن ناروغ شي نو د څارویو ..... کلینک ته یې یوسو.
- زیاتوالي د اوبسانو ارزښت کم کړیږي.
- کوچیان له څخه د خپلو له یو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداگری- کاروانونو مالونه د ورینښمو د مشهورې لاري څخه وړل او راوړل، په هغه کې د کار اخیستل کیده.

د ټولگي دباندي فعالیت:

د لویانو په مرسته د اوبن د ارزښت په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پیدا کول

موخې:

- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه یو له بله څخه بیل کړای شي.

- لاسي صنايع يعنې څه؟

- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپنسيو او بدلو صنعت، د گنډې صنعت، د وړۍ او بدلو صنعت، د خرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کېږي.

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او خرمن، وړۍ، وربنم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د او بدلو بېلا بېل ډولونه لکه: (نخي، پشمي، وريبنمين منسوجات) (غالی، تفر، شطرنجې، لنگې، پوزي، ليمڅي) او بدل او داسي نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کميدو شول. له دې کبله په هېواد کې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

په ټولگي کې
دنده فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي د لاندې موضوعگانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازي د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي. لاسي صنايع او د هغوی ارزښت. د لاسي صنايعو په پر مختگ باندې د سولې اغېز او گټې.

بېلگه ييزې پوښتنې:

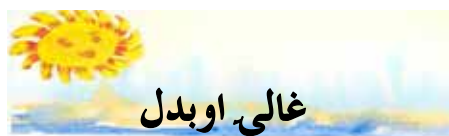
- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.
- د سپکو صنايعو زياتره برخه د خلکو د اړتيا وو د لرې کولو لپاره لگول کيږي. ( )
- سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري. ( )
- زموږ په هېواد کې د سپنسينو، وړيو، ورينمنو او غاليو اوبدل رواج لري. ( )
- د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد د څارويو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. ( )
- د لاسي صنايعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پياوړي او ښه کوي. ( )

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ستاسې د اوسيدو په ځاي کې کوم ډول لاسي صنايع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته وليکئ او سباته يې په ټولگي کې ولولئ.

دوه ويستم لوست

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

نړیوال	جهاني ، بين المللي
ډیزاین	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداگریز	تجارتی

موخې:

- زده کوونکي دې د غالېو او غالې اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو له پراختيا سره مينه پيدا کړي.

- د غالې اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنايعو پر مختگ په کورني اقتصاد کې څه اهميت لري؟
- د غالې اوبدلو د صنعت پراختيا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالې اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له ميلاد څخه د منځه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالې معمولاً د هغې سيمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، يادېږي. لکه: آقچه يي، دولت آبادي، کندوزي، مروزي يا موري، قزل ايلاقي، بلوخي او داسې نور.

افغاني غالې پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅېږي، په بهرنيو هېوادونو لکه، اروپايي او امريکايي هېوادونو کې هم زيات شمېر اخيستونکي لري.

افغاني غالې د جنسيت، پايښت، رنگ او ډيزاين له پلوه نړيوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه يې بيه لوړېږي. د غالې اوبدلو پر صنعت سربېره، د تېغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زياترو سيمو کې رواج لري. قاقمه د تېغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

که چېرې مور هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کور یا د غالی اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالی اوبدلو کسب زده کړو، بلکې له وزگارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لگښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

په ټولګي کې
د ننه فعالیت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازي د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.
د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

- تس ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.
- ۱- د غالی اوبدلو صنعت آن مخکې له..... زموږ په هېواد کې رواج درلود.
- ۲- غالی په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې..... په نوم یادېږي.
- ۳- افغاني غالی سربیره پر دې چې..... خرڅېږي، له هېواد څخه بهر..... او..... ته صادريږي او هلته خرڅېږي.
- ۴- افغاني غالی د.....،.....،..... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.
- ۵- رنگ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالی په جنسیت کې څه اهمیت لري؟
- ۶- په افغانستان کې څو ډوله غالی شته دی، د هغوی نومونه واخلي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د غالی اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سبانه یې په ټولګي کې ولولئ.

درويشتم لوست

چمياري

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

لوموني	لگام، قيزه
کونبي	هغه شيان چې په پنبو کوي يې، پاپوش
کارځای	دستگاه، کارخانه، د کار کولو ځای
خیر	غور، دقت

موخه:
 - زده کوونکي دې له چمياری سره آشنا شي.

- چمياري يعني څه؟
- د چمياری وده د کورنۍ او ټولني په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمياري او بوټ گنډل د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چميارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زين، تانگ، د رکاب پټه، لوموني او مهار(قيزه) او د خپلو ځانونو او نورو خلکو لپاره کونبي جوړولې.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمبرونه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت توليدات زياتره په لويو او کوچنيو کارځايونو کې تر سره کېږي او تر يوې اندازې پورې د خلکو اړتياوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه يوازې د کورنيو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولني په اقتصاد باندې هم زياته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتيا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچني او يا لوی کار ځای کې کار وکړو، د يوې مودې له تيريدو څخه وروسته به نه يوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسيله به وکړای شو چې له يوې خوا خپل کار منخته بوزو او له بلې خوا د خپلې کورنۍ او ټولني د اقتصاد په پياوړتيا کې پراخه ونډه واخلو.

په ټولگي کې
د ننه فعالیت

د بنوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږېږي او نور دې په څیر سره غوړ ورتنه ونیسي.

د چمپاری-اقتصادی ارزښت

بیلگه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱- چمپاري دروند صنعت دي. ( )

۲- د بوټ گنډلو او څرمنیزو چمپرونو گنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زیات ارزښت نه لري. ( )

۳- د بوټ گنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولني د وگړو اړتیاوې تر سره شي. ( )

- فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴- د بوټ گنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵- که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ گنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه گټه رسوي؟

له ټولگي څخه دباندي فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځایونو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمپاری په چارو بوخت دي او سباته یې په ټولگي کې وړاندې کړئ.

خلرويشتم لوست

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي.

غاره	ورمير، دلته د ټټر په مانا ده
گراف	د خامک يو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماينده، هښت.
پايله	نتيجه

موخې:

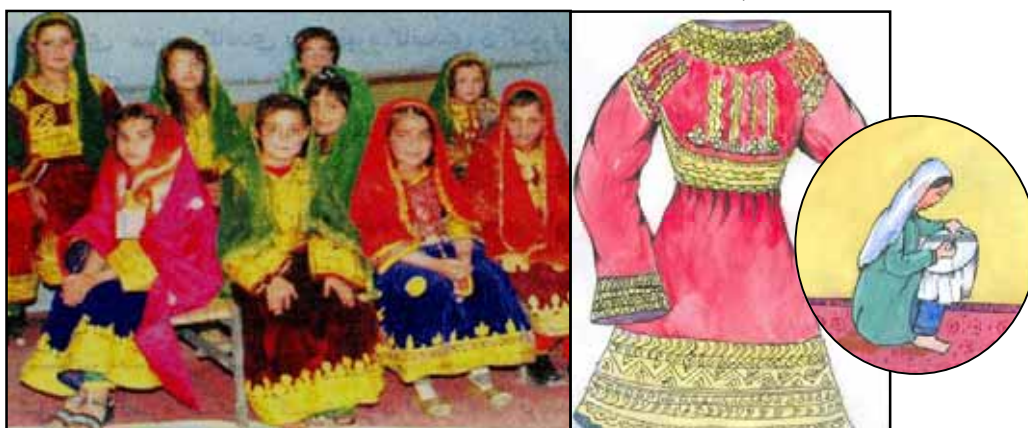
- زده کوونکي دې له لاسي صنايعو او خامک گنډلې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک گنډلې جلا جلا ډولونه بيل کړاي شي.
- زده کوونکي دې د ستن گنډلې له صنعت سره مينه پيدا کړي.

- خامک گنډلنه يعنې څه؟

- د خامک گنډلې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک گنډلنه د ستن گنډلې د لاسې صنعت له جملې څخه ده چې په زياتره کورنيو کې

تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندي زيات اخیستونکي لري.

دغه صنعت بيل بيل ډولونه لري چې له خولۍ گنډلې، غاړې (ټټر) گنډلې، دستمال گنډلې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاني (هشت برگ)، پسته گل او نورو په شکل گنډل کېږي.

د ستن گنډلې ځينې توکي لکه غاړه، بنځينه ټيکري او نارينه خادرونه، د پرتاگه پايڅې د ميز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس گنډل کېږي، د گل گنډلې د ماشين په واسطه هم گنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دواړو کې خرڅېږي. پر خامک گنډلې سر بيره چرمه گنډلنه او گراف گنډلنه هم زموږ په هېواد کې رواج لري. په چرمو گنډلې کميسونه چې زموږ د هېواد د بنځو او نارينه وو له خوا گنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زيات اخیستونکي لري.

په ټولگي کې
د ننه فعاليت

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

په کورنیو کې د ستن گنلنې ارزښت
په ټولنه کې د ستن گنلنې اقتصادي ارزښت

بېلگه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ
- ۱- د ستن گنلنې او خامک گنلنې صنعت زموږ د ټولنې په زیاترو کورنیو کې رواج لري. ( )
- ۲- زموږ د هېواد زیاتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک گنلنې جوړې شوي غاړې (پټرونه) آغوندي. ( )
- ۳- د خامک گنلنې بیل بیل ډولونه سر بهره پردې چې په هېواد کې دننه ترینه خلک گټه اخلي، بهرته هم صادريږي. ( )
- ۴- د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک گنلنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زیات رواج لري. ( )
- ۵- په جرمة جوړ شوي کمیښونه زیاتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )
- له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.
- ۶- که چېرې زموږ د هېواد د خامک گنلنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پایله به یې څه وي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سیمه کې څه ډول لاسي گنلنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نومونه ترتیب کړي او په ټولگي کې یې وواياست.

پنځه ويستم لوست

زمور په هېواد کې د اوبدلو فابريکې

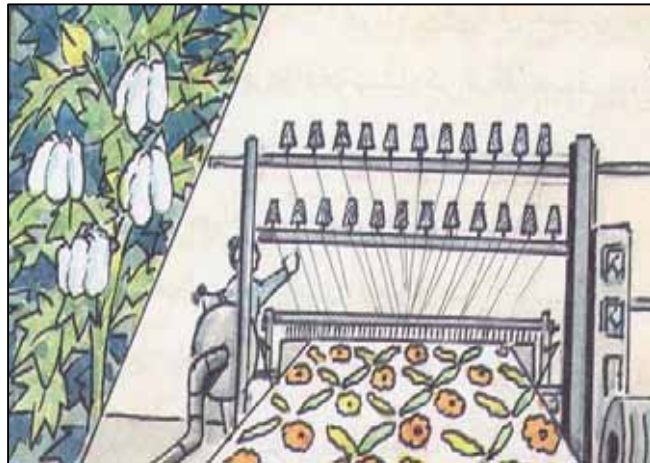
موخې:

- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابريکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه يو له بله څخه بيل کړاي شي.

- زمور په هېواد کې کوم ډول صنعت زيات پرمختگ کړی دی؟
- زمور په هېواد کې د اوبدلو فابريکې کومې دي؟
- ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

تېل	تحميلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپينين، وړين، سونډي او وړينمين ټوکران، غالي، ټغرونه، شطرنجی، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غاليو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زيات ارزښت لري.

د نساجی او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زمور په هېواد کې له تېل شوې جگړې څخه د مخه زيات توليدات درلودل، خو په دې دوو وروستيو لسيزو کې په تپه ودرید.

د سولې او هوساينې په منځته راتگ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بيا راژوندی او وده ورکړي.

زمور په هېواد کې د اوبدلو فابريکې د بگراميو نساجی فابريکه، د گلپهار د نساجی فابريکه، د پلخمرې او جبل السراج د نساجی فابريکې، د کندهار د وړيو اوبدلو فابريکه، د

پلخمرې د وړيو او بدلو فابريکه او د شرخي پله د وړيو او بدلو فابريکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د گلبهار او بگراميو د نساجي له فابريکو څخه يادونه وکړو.

د بگراميو نساجي فابريکه:

د بگراميو د نساجي فابريکه د بگراميو د ولسوالۍ په سيمه کې پرته ده. په ۱۳۴۶ لمريز کال کې يې د چين د هېواد په مرسته د (۷۲۰) مليونو افغانيو په پانگې په کار پيل وکړ چې څلور توليدي برخې، لکه نختايي، او بدل، رنگول او تخنيک يې درلودې.

په دې فابريکه کې (۴۶۰۰) کسه کارگران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال يې يوه اندازه د يادونې وړ توليدات درلودل. اوس د جگړو له امله له فعاليت څخه لويديلي ده او زياتره ماشينونه يې وران، ويجاړ او يا هم لوټ شوي دي.

د گلبهار نساجي فابريکه:

ددې فابريکې د جوړيدو کار په ۱۳۴۲ لمريز کال کې پيل شو. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې يې د ۶،۶ مليونو افغانيو په پانگه په فعاليت پيل وکړ. د اتوماتيک او بدلو څانگې يې درلودې او د رنگولو په وسايلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابريکې د سپنسينو ټوکرانو پر او بدلو سربېره د خلکو د اړتيا وړ کمپلې هم توليدولې.

په ټولگي کې
ډله ئيز فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره يوه ډله دې د نساجي د توليداتو د پرمختگ او نه پرمختگ په هکله يوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱. د بگراميو د نساجي فابريکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟
۲. د بگراميو د فابريکې توليدي څانگې څو وې؟ د هرې يوې نوم واخلي.
۳. د گلبهار فابريکه په سپنسينو ټوکرانو سربېره نور کوم شيان توليدوي؟

شپږويشتم لوست

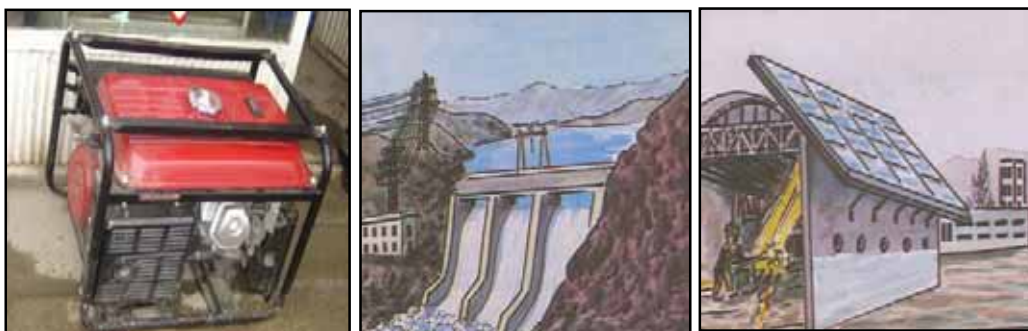
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پلټنه	ليونه، ليول
سروې	پلټنه، د لومړنيو معلوماتو راغونډول

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنایي.
- زده کوونکي دې د برېښنا له وسایلو څخه سمه گټه واخيستلای شي.

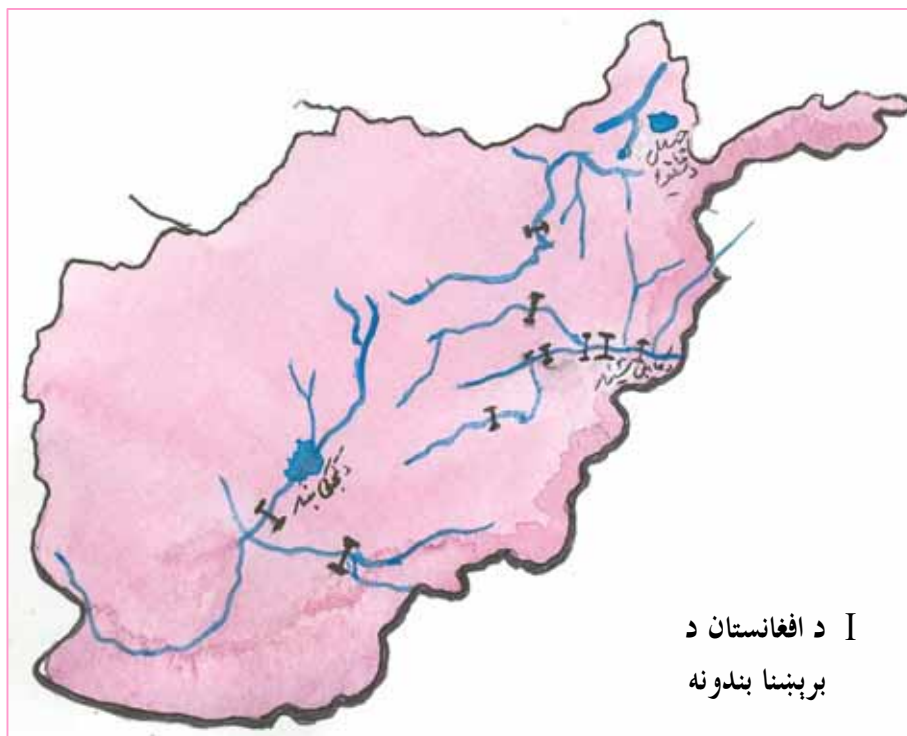
- زمور په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت گټه واخيستل شوه؟
- سیندونه د برېښنا په توليد کې څه رول لري؟
- آیا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د توليد د څو دستگاؤو نومونه واخلئ؟

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه توليديږي د لومړي ځل لپاره زمور په هېواد کې د امير عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخيستل شو چې د کوچني دایمو په واسطه توليدیده او د څو څراغونو د روښانولو ظرفیت يې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د توليد کوچني ماشينونه په کابل، ننگرهار او پغمان کې په کار ولويدل.

اوبزه برېښنا د اوبو گرځوونکو بندونو په واسطه توليديږي. په افغانستان کې کله چې صنعت پرمختگ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د توليد لپاره سروې او پلټنې پيل شوي. افغانستان له جغرافيايي پلوه يو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سیندونو موجودیت يې د برېښنا په توليد کې د ارزانه او گټورو منابعو له ډلې څخه وگڼل شول چې مور دلته د برېښنا د توليد هره فابريکه په لنډه توگه مطالعه کوو.

- ۱- زموږ په هېواد کې د اوبيزي برېښنا لومړنۍ فابريکه د جبل السراج فابريکه ده چې په ۱۲۹۳ لمريز کال کې د انگليسي کارپوهانو په مرسته د سالنگ د سيند د پاسه سروې او نقشه يې واخيستل شوه. دغې دستگاه لومړی د کابل ښار او بيا وروسته د جبل السراج او چاريکار ښارونه روښانول. اوس يوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولايت گټه اخلي.
- ۲- د پلخمري د برېښنا د توليد دستگاه: دغه دستگاه د کندوز د سيند د پاسه جوړه شوی ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابريکې، د بغلان د قند جوړولو په فابريکې او د پلخمري د سيلو په فعالولو کې کار اخيستل کيده.
- ۳- د وردگو د چک د برېښنا د توليد بند: دغه دستگاه درې توربينونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخيستل کيده.
- ۴- د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د توليد دستگاوي: د برېښنا د توليد دغه دستگاوي د کابل د سيند د پاسه جوړې شوي دي چې د ماهيپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخيستل کېږي.
- ۵- د کجکي د برېښنا د توليد بند: زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سويل لويديځ کې د هلمند د سيند د پاسه جوړ شوي دي. د برېښنا له انرژۍ څخه يې گاونډي ولايتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سيمې گټه اخلي.

په ټولگي کې
ډله نيزه فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاريخچې په هکله او دويمه ډله دې په هېواد کې د برېښنا د توليد د پام وړ دستگاؤو په هکله يو له بله سره خبرې اترې وکړي او بيا دې د دواړو ډلو استازي د خپلو ډلو نظر په ټولگي کې ولولي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- د امير عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخيستل کيده او که له اوبيزې برېښنا څخه؟
- ۲- د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سيند دپاسه واخيستل شوه؟
- ۳- د پلخمرې د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو گټه اخيسته؟
- ۴- د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سيمو کې پراته دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په گټې اخيستې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعيت په نښه او سبا دې په ټولگي کې نوروته وښيي.

اووه ویشتم لوست

د سیمنتو جوړولو فابریکې

موخه:

– زده کوونکي دې د سیمنتو جوړولو له فابریکو سره اشنا شي.

۱- له سیمنتو څخه په څه شي کې کار اخلو؟

۲- زموږ په هېواد کې د سیمنتو جوړولو څو فابریکې موجودې دي؟

له سیمنتو څخه د کورونو، جوماتونو، پلونو او نورو ودانیو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تر یوې اندازې پورې وده کړې ده او سیمنت یې ښه جنسیت لري.

د سیمنت جوړولو ډېره ستره فابریکه، د غوري د سیمنتو فابریکه ده چې په ۱۳۲۲ لمريز کال کې د چک او سلواک په تخنیکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد په ساختماني چارو کې یې زیات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج د سیمنتو جوړولو فابریکې په ۱۳۳۷ لمريز کال کې په فعالیت پیل وکړ د دې فابریکې کلنۍ تولید (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زیاتیدونکې اړتیا له امله د سیمنت جوړولو فابریکو په هرات او کندهار کې هم په تولید پیل وکړ.

په ټولگي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په دې هکله چې له سیمنتو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولگيوالوته څرگند کړي.

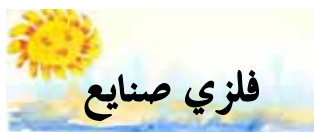
بېلگه ییزې پوښتنې:

- ۱- د غوري د سیمنتو فابریکه په کوم کال کې جوړه شوه؟
- ۲- د غوري د سیمنتو فابریکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟
- ۳- د افغانستان سیمنت څه ډول جنسیت لري؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنتو څخه څه کار اخیستل کېدای شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنايعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهيږي.
- زده کوونکي دې د فلزي توليداتو مختلف ډولونه يو له بله څخه بيل کړاي شي.

۱- آیا کولای شئ ووایاست چې څو ډوله فلزات پیدا کېږي؟

۲- له کوم ډول فلزي وسایلو څخه کار اخلئ؟

۳- زموږ په هېواد کې فلزي وسایل چېرې جوړېږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغونی
پښ	آهنگر
استخراج	را ایستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنيو دستگاوو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تیشه، لور، څټک، يوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختو څخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرگيو او تيلو د بخاريو بيل بيل ډولونه جوړول.

مسگرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولو مختلف ديگونه جوړول په دې توگه د وخت په تیریدو سره دغه صنعت له کوچنیو دستگاوو څخه لویو دستگاوو ته پر مختگ وکړ. په دې ترتیب ویلی شو چې فلزي صنایع د فلزاتو د را ایستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنگه فلزي صنایع: د رنگه فلزاتو له استحصال، بډای کولو او ویلي کولو څخه لکه: مس، قلعي، سرب، نکل، المونیم، منگنیز، سره زر، سپین زر او داسې نور له رنگه فلزاتو څخه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د گانو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. د فلزي تولیداتو د لویو دستگاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنگلک د فابریکې یادونه وکړو.

د جنگلک کارخانې:

د جنگلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعیت لري. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د روسیې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنیکي مرسته بشپړې شوې دي. دوی تولیدي برخې لري.

یوه یې د فلزي سامان آلاتو لکه: د مېز، چوکۍ، چپرکت، لاسي کراچۍ، میخ، فلزي دروازې او الماری، د موټرو پرزې، سیخ گول او داسې نورو د تولید خانگه او بله خانگه یې د ترکانۍ خانگه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. یوه ډله دې په هېواد کې د شخصي فلزي صنایعو په اړوند او بله ډله دې د جنگلک د کارخانو په هکله سره وغږېږي او بیا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولگي کې څرگند کړي.

بېلگه یيزې پوښتنې:

- ۱- پښان پخپلو فلزي دستگاوو کې کوم ډول فلزي شيان جوړوي؟
- ۲- رنگه فلزات له کومو شيانو څخه عبارت دي؟ نومونه یې واخلي.
- ۳- حليې جوړوونکي د اوسپني له تختو څخه کوم شيان جوړوي؟
- ۴- د جنگلک کارخانې کوم شيان تولیدوي؟

له ټولگي څخه د باندې فعالیت:
د فلز په هکله د لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ.

نهه ویشتم لوست

زمور په هېواد کې حجاري او ترکاني

موخې:

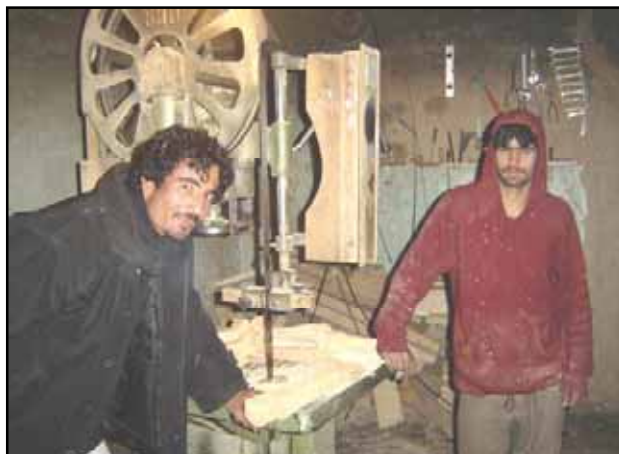
- د لرگیو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنایي
- د حجاری له صنعت سره د زده کوونکو اشنایي

۱- له لرگیو څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

۲- حکاکان او کاني جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه څه ډول شيان جوړوي؟

له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

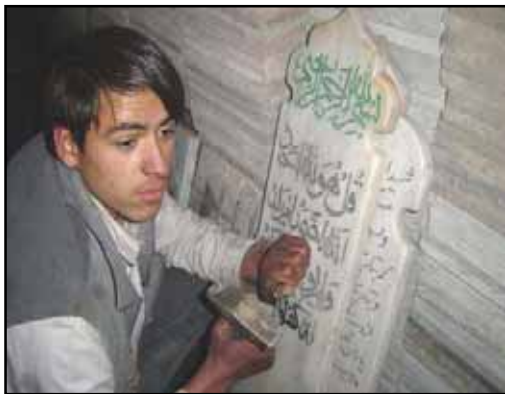
حجاري	ډبرين صنعت، يعنې له تېرې څخه د شيانو جوړولو صنعت
حجر	تېره ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې ليکل کوي
موبل او فرنيچر	ميز، چوکۍ ، کوچ، الماری، فرش و ظرف او نور

د لرگیو صنعت له پخوا څخه زمور په هېواد کې دود و. ترکانانو به له لرگیو څخه دروازې، کړکۍ، یوې، میزونه، چوکۍ، الماری او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرگیو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او میزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سیلانیانو پام یې ځانته وراړولو. د لرگیو صنعت او له هغې څخه گټې اخیستنې ورو ورو پر مختگ وکړ تر هغو چې د ترکاني کوچني دستگاوي په لویو فابریکو واوښتې. د افغان ترکاني فابریکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابریکه په هېواد کې د لرگیو یوازېنۍ فابریکه ده چې د سیمې په کچه د ایران او پاکستان له دولتونو سره د لرگیو د صنعت په تولید کې سیالي کولی شي.

دغه فابریکه د تولید، ترمیم او روزنې برخې لري چې د رنگمالي، کیندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعالیت بوختې دي. تولیدات یې د هېوادوالو د اړتیا وړ د موبل او فرنیچر مختلفو ډولونو، الماریو، دروازو او کړکیو څخه عبارت دي.

د حجاری-صنعت هم د ترکانی د صنعت په څېر د پخوا راهیسي زموږ په هېواد کې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخه د هېواد تکړه ډبرې توږونکي د کورونو او نورو تعمیرونو لپاره بنکلي ډبرې او همدارنگه د لوښو مختلف ډولونه، لکه: سگرت دانې، گلدانې، د ډبرو پیالې، میزونه او داسي نور شیان جوړوي.

اووه رنگه ډبره چې د (سنگ هفت قلم) په نامه یادېږي او د هرات په ولایت کې د خواجه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړی هنري او تاریخي ارزښت لري.

په ټولګي کې
ډله نيز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګيو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجاری-صنعت په اړوند یو له بله سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیالوته ووايي.

بیلګه یزې پوښتنې:

- ۱- د هغو شیانو نومونه واخلي چې ترکانان یې له لرګيو څخه جوړوي؟
- ۲- زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګيو صنعت ډېر شهرت لري؟
- ۳- ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نومونه یې واخلي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو نومونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګيو څخه جوړېږي او په ټولګي کې دې ولولي.

دېرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

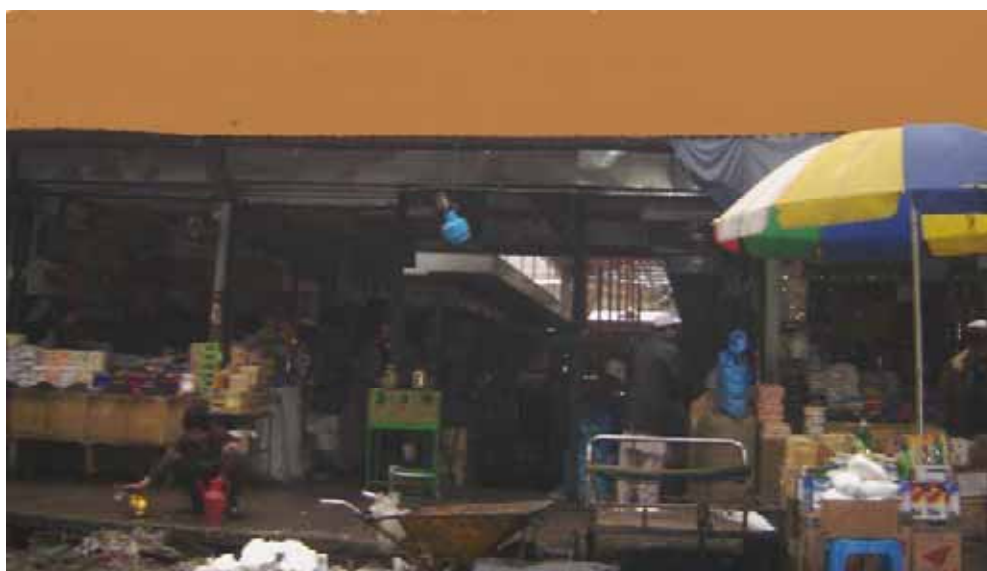
له نورو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تراو	ارتباط
مارکيټ	بازار

موخې:

- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کونکو آشنایي
- زده کونکي دې د سوداګرۍ بېلابېلې لارې چارې زده کړي.

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په یوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکیلوي؟

انسانان د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شیان نورو ته وړاندې کړي او په بدل کې یې د خپلې اړتیا وړ شیان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتیاوې او د هغوی اړتیاوو چمتو کولو او غوښتنلو ته سوداګري ویل کېږي. سوداګري په دوه ډوله ده.

۱- کورنۍ سوداګري ۲- بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد بنسټيزي او پر مختګ د هغه هېواد په پیداوار او د تولید د اندازې په زیاتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د یو هېواد د پیداوارو د لېږلو اندازه زیاته وي په هماغه اندازه بهرنۍ پیسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پیاوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پیسو ارزښت لوړېږي.

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیا هم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مارکیتونو سره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، له دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالی او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زموږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیڼز اروپایي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمي اروپایي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.
- ۱- د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. ( )
- ۲- سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیتونو سره تړاو لري. ( )
- ۳- د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. ( )
- ۴- د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. ( )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

کورنی سوداگری

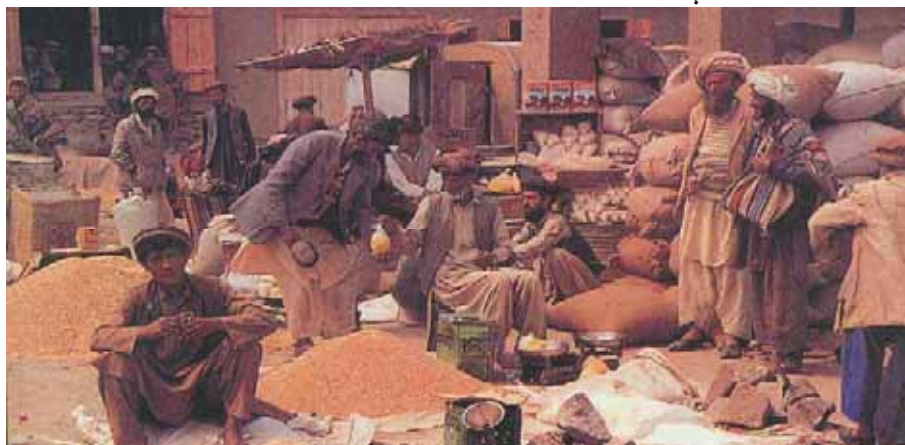
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی

توکي	مواد ، شيان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يې په مخ واخيستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيړودل	اخيستل، رانيول

موخې:

- زده کوونکي دې له کورنی سوداگری سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه یو له بل څخه جلا، جلا ولیکي.

- کورنی سوداگری د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداگر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

کورنی سوداگری د هېواد د اقتصادي فعالیتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنیو سوداگرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداگری د کار د پیدا کیدو لپاره د آزادې پانگې اچونې زمینه برابروي چې د پیداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختګ او غوړیدا کې ښه اغېز لري.

کورنی سوداگری نه یوازې ښارونه یو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبیلو او خلکو تر منځ ټولنیزو، فرهنگي، اقتصادي او سیاسي اړیکو ته پراختیا ورکوي. کوچني سوداگر له کلیو څخه کوچنیو ښارونو او کله هم د هېواد لویو ښارونو ته د سوداگری-توکي وړي او په بدل کې یې له لویو ښارونو څخه کوچنیو ښارونو، ولسوالیو او لرې پرتو کلیوته د خلکو د اړتیا وړشیان وړې. له دې لارې څخه گټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتیاوې

پوره کوي. دغه سوداگر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پيداوار او څاروي بناړونو ته وړاندې کوي او په بدل کې يې د اړتيا وړشيان خپلو اړوندو سيمو ته وړي. زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جگړې د سوداگرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پريښود.

د لنډ مهالې او منځ مهالې اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره په هېواد کې سوداگري بياله سره وغورځېده او د آزاد بازار لپاره يې زمينه برابره کړه.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر يودې د کورنۍ سوداگرۍ په باره کې له بل سره وغږېږي او د ټولگي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرگند کړي.

بيلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- کورنۍ سوداگري د بناړونو او کليو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بيان يې کړئ.
- ۲- کورني سوداگر کوم توکي د کليو او بناړونو تر منځ وړي او راوړي؟
- ۳- ستاسې په سيمه کې کوم شيان پلورل او پيړودل کېږي؟ د هر يو نوم واخلي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداگرۍ باندې د وروستيو څو کلنو جگړو د اغېز په هکله يو مطلب وليکي او په ټولگي کې دې ولولي.

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګرۍ

له نوو لغتونو سره آشنا شي.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توكي	مواد، شيان
ذهن	زيركي، خوره، څره
وده	نمو، انكشاف

موخې:

- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاريخچې سره آشنا شي .

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاريخچې په هکله څومره پوهېږئ؟
- سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د بنو اړيکو په برخه کې څه اهميت لري؟
- وروستيو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسيا او اروپا د لويو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چين څخه به ورينبمين او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني يونان او روم خاورې ته او له همدغو ځايونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسيابي هېوادونو ته وړل کيدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه ليکه د ورينبمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سينو او تاريخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنگه چې په افغانستان کې صنعتي پيداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتيا وړ شيان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له يو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړيکې ټينګې کړي دي. که څه هم له کورنيو جګړو د منځه په هېواد کې يو شمېر فابريکې وې، خو له بده مرغه د وروستيو څو کلنو جګړو او پرله پسې

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پيداوار چې زموږ د بهرنۍ سوداگرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي. له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد ته راغله او بهرنۍ سوداگرۍ وغوړېده. یو شمېر توليدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پریکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پرمختګ او غوړیدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداگرۍ ته له سره وده او سمون ورکړي.

په ټولګي کې
کار او فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.

دسوداگرۍ د تاریخچې

له جګړو څخه د منځه سوداگرۍ

له جګړو څخه وروسته سوداگرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

- ۱- افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداگرۍ اړیکې درلودې؟
- ۲- د افغانستان د سوداگرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟
- ۳- څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداگرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟
- ۴- د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهرکار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي.

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

له نوو لغتبرو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

بيل	جلا
زيره	زنكي
در آمد	عایدات
سر چينه	منبع

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي یو له بله څخه جلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پیاوړتیا سره مینه پیدا کړي.

- آیا پوهېږئ چې صادرات څه ته ویل کېږي؟

- آیا پوهېږئ چې واردات څه مفهوم لري؟

- آیا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخیستی شئ؟

که چېرې په یو هېواد کې کرنیز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پیداوار په زیاته اندازه تولید او تر لاسه شي د دغو توکو زیاته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لېږلو ته صادرات ویل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بوټي لکه (زنکي)، هینجه، خوږه ولي، وړی، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالی او داسې نور.

هرکله چې د یو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پیداوار د هغه هېواد د خلکو اړتیاوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړ کېږي چې د اړتیا وړشيان له بهر څخه وارد کړي. له بهر څخه د اړتیا وړ د دغو شیانو راوړو ته واردات ویل کېږي.

زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوږه، کونډې، د برېښنا سامان، راډيو، تلويزيون، ټيپ، يخچال او د لېږد وسايل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسايکل، بايسیکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستيو څو کلنو جگړو او پر له پسې وچکاليو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زياته شوې چې د هېواد اقتصاد يې کمزوری کړی دی.

زموږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالې ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنيت ټينگ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختيا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل يې د هغو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداگرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره يوه عايداتي سرچينه گڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

- ۱- د حيرتان بندر، د بلخ په ولايت کې
- ۲- د تورخم بندر، د ننگرهار په ولايت کې

- ۳- د سپين بولدک بندر، د کندهار په ولايت کې
- ۴- د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولايت کې
- ۵- شير خان بندر، د کندوز په ولايت کې

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعگانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

صادرات:

واردات:

بیلگه ییزې پوښتنې:

- د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.
- ۱- د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. ( )
- ۲- هغه شمېر شيان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وايي. ( )
- ۳- هغه شيان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. ( )
- ۴- زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د برېښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. ( )
- ۵- د حیرتان بندر د بدخشان په ولايت کې پروت دی. ( )

له ټولگي څخه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولگي کې دې ووايي.

۴- د استوگني چاپيريال او طبيعي سرچينې

څلور دېرشم لوست

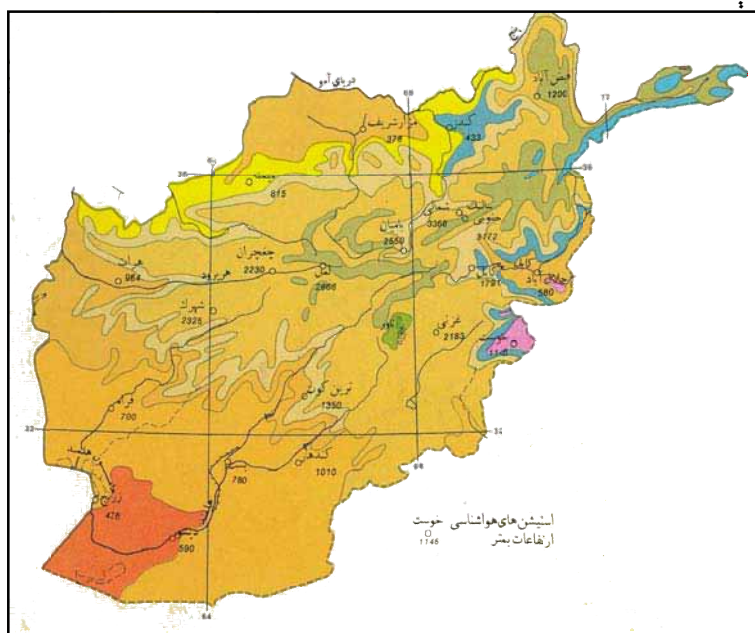
له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

پاينبت	دوام
توپير	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

موخې:

- د افغانستان له اقليم سره دې زده کونکي آشنا شي.
- زده کونکي دې د نقشې پر مخ د اقليم له پلوه د هېواد بېلابېلې سيمې يوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

- اقليم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د يو هېواد پر اقليم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوگني د ځای اوبه او هوا څنگه دي؟

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پاينبت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواږه چې خورئ يې، هغه اوبه چې څښئ يې، هغه کالي چې د اقليم له بدلون سره سم يې د ځان د ساتلو لپاره اغوندئ، هغه کور چې ژوند په کې کوئ، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پاينبت لپاره يې سرته رسوئ، ټول د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوئ.

زموږ هېواد په معتدله شمالي سيمه کې پروت دی. اقليم يې په بيلا بيلو برخو کې له سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونو د لوړوالي او ټيټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لگيږي، يو له بله څخه توپير لري. ځينې ښارونه يې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټيټو او لږو لوړو سيمو کې پراته دي، په اوږي کې يې اقليم تود او په ژمي يې هوا وچه او بې واورې وي. په داسې حال کې چې د باميان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوږي کې يې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

په ټولگي کې
کار او فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقليم د اغېزو په هکله يو له بله سره خبرې وکړي او بيا دې نورو ټولگيوالوته ووايي.

بيلگه ييزې پوښتنې:

- ۱- زموږ هېواد افغانستان په کومه اقليمي سيمه کې پروت دی؟
- ۲- د ځينو سيمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بيان يې کړئ.
- ۳- افغانستان کوم ډول اقليم لري؟ څرنگوالی يې ووايست.

له ټولگي څخه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې وروستيو کلونو کې ولې وچکالي زموږ په هېواد کې رامنځته شوه، يو مطلب وليکي او په ټولگي کې دې ولولي.

پنځه دېرشم لوست

موخه:

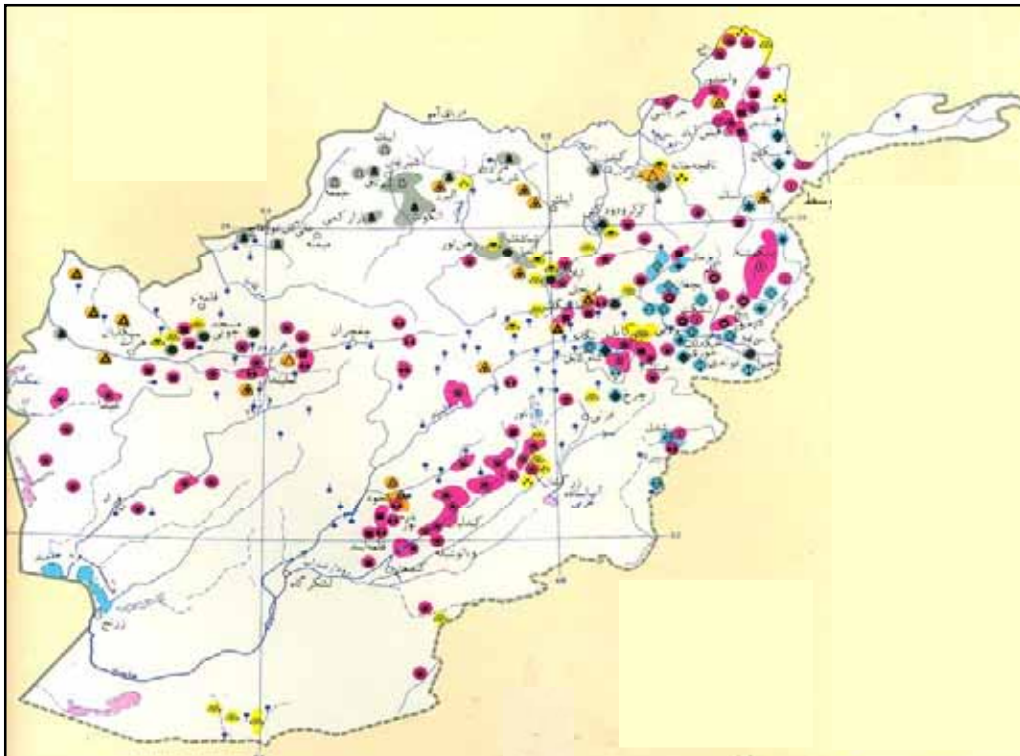
- د افغانستان تر ځمکې لاندې سرچینو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

- آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچینو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟
- ویلی شی چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شی.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زيرمه	ذخيره
کان	معدن
په نښه کول	اثباتول، په گوته کول، موخه نيول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچینو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه یې تر اوسه پورې په سم او فني ډول ګټه نه ده اخیستل شوی.

په افغانستان کې د یادولو وړ کانو څخه ځینې دا دي: د سرو زرو، سپینو زرو، لاجوردو، زمردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پترولو، طبیعي گازونو، گوگړو، گچو او داسې نور چې یوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کایو او مالگې څخه یې گټه اخیستل کېږي.

د طبیعي گاز یا گیس زېرمې د جوزجان، هرات، فاریاب او تخار په ولایتونو کې په نښه شوي دي. د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخیستل کېږي په کرکر، دره صوف او اشپسته کې دي. مالگه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنگه ښکلې ډبرې لکه: مرمر، رخام په جاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سیمو کې په ډېره اندازه پیدا کېږي. پترول په هرات، جوزجان، فاریاب او کندوز کې په نښه شوي دي.

په ټولگي کې
کار او فعالیت

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

د ډبرو سکرو اهمیت او ارزښت

د مالگې اهمیت او ارزښت

بېلگه یيزې پوښتنې:

- ۱- نقشي ته وگورئ او وواياست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سیمو کې پیدا کېږي؟
  - ۲- نقشي ته وگورئ او وواياست چې پترول د هېواد په کومو سیمو کې موندل کېږي؟
- لاندې جملې بشپړې کړئ:
- ۳- ښایسته ډبرې په.....،.....،..... کې پیدا کېږي.
  - ۴- د ډبرو سکاره د هېواد په.....،.....او..... کې دي.

له ټولگي نه بهر کار او فعالیت:
زده کوونکي دې د لویانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځینې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، یو مطلب ولیکئ او سبا دې په ټولگي کې ووايي.

شپر دېرشم لوست

د افغانستان ځنگلونه

موخې :

- د هېواد له ځنگلونو سره د زده کوونکو اشنایي.
- زده کوونکي دې د ځنگلونو له ساتلو سره مینه پیدا کړي.

- آیا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنگلونه زموږ په ژوند کې

څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شی

استوگنه	اوسیدنه ، ژوند کول
لوب	چور ، چپاول
څپرۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمینه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنگلونه د هر هېواد له ډېرو گټورو او ارزښت لرونکو طبيعي سرچینو څخه شمېرل کېږي. ځنگل د څارویو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پتېدلو او استوگنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنگل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنگل د یوې سیمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري. د یوې سیمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنگلونه زیات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربیره پر مېوو یې د ځنگلونو له لرگیو څخه د ودانیو په جوړولو او همدارنگه په سوځولو کې هم کار اخیستل کېږي.

د افغانستان د پستي ځنگلونه د بادغیس، سرپل او سمنگان په ولایتونو او د څپرۍ او لمنځې ځنگلونه د کونړ، نورستان، پکتیا، خوست، ننگرهار، لغمان او کاپیسا په ولایتونو کې شته. په هېواد کې د وروستیو جگړو او د لرگیو د قاچاقیانو له خوا په غیر قانوني توګه د هغو د غوڅولو له امله اوس ددې ځنگلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنۍ لوت کېږي.

نن د ځنگلونو او طبيعي سرچينو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخه په سمې گټې اخیستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پرمختیاوو زمينه په ځانگړې توگه د لرگيو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنگلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

په ټولگي کې
کار او فعالیت

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توگه په ټولگي کې بیان کړي.

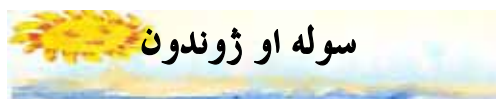
بیلگه ییزې پوښتنې:

۱. ځنگلونه د یوې سیمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
۲. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنگلونو د له منځه تللو سبب گرځي؟
۳. د ځنگلونو ساتنه دچا دنده ده؟
۴. ځنگلونه څه ډول اقتصادي سرچینې دي؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د ځنگلونو د گټو او ارزښت په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

۵- سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جگړې تر منځ توپير وکړای شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساينې سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

تهديد	گواښ
پوره ، مکمل، ټول	بشپړ
له منځه تلل، مړه کېدل	تلفات
لوی مصيبت ، ناروغي او لويه بده پيښه	غميزه

۱- سوله څه ته وايي؟

۲- سوله څه گټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر گواښ لاندې نه وي او يا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ييزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زيات او ښه کار وکړي، زياته زده کړه وکړي او په پاي کې ډېر ښه ژوند ولري. يوازې انسانان نه بلکې څاروي هم سولې ته اړتيا لري.

زموږ په گران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ويجاړوونکې جگړه روانه وه، نه يوازې زيات مالي زيانونه يې ورسول، بلکې زيات ځاني تلفات او زيانونه يې هم درلودل. له نيکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه ليک دغه اوږده غميزه پای ته ورسوله او بيا يې د نوي سوله ييز ژوند پيلېدل زموږ د گران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

په ټولگي کې
ډله ييزه فعاليت

د بسونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږېږي او نور دې په غور سره غور کېږدي.

د سولې نېټگې
د جگړې زیانونه

بېلگه ییزې پوښتنې:

- څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟
- سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د سولې له ټينګېدو څخه وروسته ستاسې په سيمه کې کوم شيان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې وليکئ.

سوله څه ډول ټينگولای شو

موخه:

- زده کوونکي بايد وپوهيږي چې د سولې د منځته راتلو شرايط څه ډول تيار او برابرېږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شي

اړين	ضروري
عدالت	نياو، انصاف
وسيله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تېری

۱- کوم دولتونه زيات پايښت کولای شي؟

۲- د همېشني سولې د ټينگښت وسيلې او شرطونه کوم دي؟

سوله او هوسايي د هر انسان د ژوندانه لپاره يو اړين او

ضروري کار دی، ځکه چې له همېشني او دوامدارې سولې پرته

ټولنه پر مختگ او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پايښت سره زياته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجوديت د همېشني سولې د ټينگښت لپاره ښه وسيله شمېرل کېږي.

- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټينگ او تامين کړی دی، زيات پايښت يې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.

- د يو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپير او امتياز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسيدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانين پر ټولو باندې يو شان پلي کړای شي او کار د کار اهل ته وسپاري.

- هر څوک بايد خپل او د نورو حقونه وپېژني او د نورو پر حقونو باندې تېری او تجاوز ونه کړي.

د بسوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولگي کې ووايي.

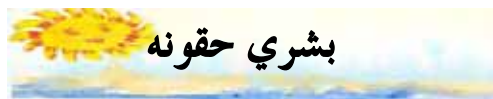
عدالت
ظلم

بېلگه ییزې پوښتنې:

- لاندې اصطلاحگانې تعریف کړئ؟
عدالت، نظام
- که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه گټه لري؟
- ظلم او بي عدالتي څه ډول پایلې لري؟ په دې هکله په لنډه توگه څرگندونې وکړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:
د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شی.

احترام	درناوی
فرق او بېلول	تمیز
ځانگړنې	خصوصیات
پيوست، يوځای	جوخت
تحفه	سوغات

۱- بشري حقونه څه شی دي؟

۲- د بشري حقونو ځانگړنې په څه کې دي؟

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان

پورې د هغه د انسانیت په خاطر اړه پیدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوگنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نیولو پرته د یو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي یې.

که د بشریت د پیدایښت له نظره ورته وگورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملگرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلامیه کې چې یو نړیوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف گڼل شوي دي.

د ټولګې د ننه
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږیږي او ښوونکي صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.
د انسانانو حقونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

- حق څه شی دی؟
- بشري حقونه کوم دي؟
- آیا د قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییزو اړیکو له مخې کولی شو یو څوک له بل چا څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
- انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
د لویانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

څلورېنم لوست

يو انسان کوم حقونه لري؟

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شي.

هڅه	سعی ، کوشش
دنده	وظیفه
سپکې	بدې، ترڅې، نا مناسبه خبرې او
سپورې	کنځل
ډاگې	پسته رسان

۲- موږ مسلمانان یو پر بل باندې څه حق لرو؟

د قرآن شریف او د بشري حقونو له نړیوالې اعلامیې سره سم که څه هم د یو انسان حقونه زیات دي خو له دې سره سره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آسانه توگه یې د یو شمېر یادونه وکړو:

- مساوات: د حقونو له پلوه ټول انسانان یو تر بله سره مساوي او برابر دي. هېڅوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سیمې، او داسې نورو له مخې یو پر بل باندې ښه وبلل شي. موږ مسلمانان نه یوازې یو تر بله سره وروڼه یو بلکې یو تر بله سره په خلقت کې برابر هم یو.
- د ژوندانه حق: د ژوندانه حق د خدای تعالیٰ (ج) ورکړه ده. ټول انسانان باید د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زموږ د ټولو انساني دنده ده. لکه څرنګه چې خپل ژوند راباندې گران دی د نورو ژوندانه ته هم باید پسه درنه او د قدر په سترګه وگورو او د نورو ژوندانه ته زیان و نه رسوو.
- د آزادۍ حق: آزادي او د هر چا د ځان خونديتوب د هر انسان حق دی چې باید د هغې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته یې خوښوو، نورو ته یې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زیان ورسوو.
- د بیان آزادي: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه یې ووايي خو داسې نه چې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلګې په توګه موږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووايو.
- د کسب او کار د ټاکلو آزادي: هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره سم کسب او کار ځانته وټاکي.

- **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مخکښه او داسې نور ولري. مور مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال باندي تېری ونه کړو.
- **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځيو او پوهنتونونو کې خپلو زده کړوته دوام ورکړي.
- **د پاک چاپیریال د لرلو حق:** هر څوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپیریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.
- **د گرځیدو او مېشته کیدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېواد کې په آزاد ډول وگرځي او استوگنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چې وغواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسېږئ او د نړۍ هر گوټ ته مسافرت وکړئ.

په ټولگي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعگانو په هکله وغږېږي.

آیا ډاگي یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟

آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلگه ییزې پوښتنې:

- که چېرې یوه فابریکه د خښلو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنگه؟
- پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟
- آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟
- آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟
- د انسان د حقونو نمونه واخلئ.
- آیا د روغتیا وزارت له خوا گومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپرېدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**